

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

157 bønner

- Kan bønner ”utenfra” prege et bønneliv ”innenfra”?

Navn: Silje Karlsen

Veileder

Førsteamanuensis, Tone Stangeland Kaufman

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2016, høst, 11 semester.
AVH5065: Masteroppgave profesjonsstudiet i teologi (30 ECTS)

Studieprogram: Cand.theol.

Antall ord: 23 961

Takk

Først og fremst, takk til alle forskningsdeltagerne mine. Uten dere hadde det ikke blitt noen oppgave, så tusen takk for deres tanker, gjennomføringsevne, oppmøte og gode humør.

Deretter vil jeg takke redaktørene av *157 bøkker* som har vekket min interesse for bønnebøker og gitt meg nye perspektiver på Gud og meg selv. Videre vil jeg si tusen takk til prest og daglig leder i Storsalen som har latt meg forske i menigheten, lånt meg rom for intervjuer og et kontor i oppstartsfasen.

Jeg vil også takke min veileder førsteamanuensis Tone Stangeland Kaufman for konstruktiv og engasjert veiledning, med smittende motivasjon og inspirasjon, for ikke å nevne stor fleksibilitet for veiledning før sommeren for at jeg kunne få jobbe noen måneder på KRIK Bali under skriveprosessen. I tillegg til min formelle veileder vil jeg si tusen takk til min uformelle veileder og korrekturleser gjennom hele studietiden. At ho har holdt ut det deutronomistiske historieverk, trosopplæringsreformer, gresknerding og nå en hel bønnemaster vil jeg karakterisere som et mirakel, så jeg takker og bukker til min søster Marianne Vium Olesen.

Ikke minst vil jeg takke min gode venninne Tone-Marit Håland Dyrkolbotn og andre trivelige MF-folk for at dere har sørget for hyggelige lunsjer, utallige kaffekopper og sendt meg tilbake på lesesalen før jeg ønsket gang på gang. Takk til både venner og familie for at dere hadde troa på meg, heia på meg og har hørt på min glede og frustrasjon gjennom skrivinga!

Sammendrag

Boken *157 bøtter* ble brått en slager i Storsalen menighet da den ble gitt ut i 2015. Med stort engasjement rundt publiseringen, og mange ukentlige brukere ble jeg nysgjerrig på hvilken betydning denne boken kan få i unge menneskers liv. Forskningsspørsmålet jeg valgte å jobbe utfra lød:

”Hvordan erfarer unge voksne jevnlig bruk av bønneboken ”157 bøtter” i to måneder, og hva gjør det med deres bønnepraksis og syn på liturgisk praksis?”

For å besvare dette brukte jeg delspørsmålene:

- ”Hvilken betydning har hverdagsrutiner for gjennomføringen av prosjektet?”
- ”Hvilke holdninger har unge voksne i Storsalen til ferdig formulerte bøtter?”
- ”Hvordan appellerer liturgi til unge menneskers spiritualitet?”

Teorien jeg har brukt har jeg hentet fra teologene Tone Stangeland Kaufman, Gordon Lathrop og Merete Thomasen som har forsket på spiritualitet og liturgi. Metodisk har jeg drevet fokusgruppeintervjuer og individuelle dybdeintervjuer med noen av forskningsdeltagerne som en del av aksjonsforskning.

Videre har jeg analysert materialet og drøftet funnene i lys av teorien jeg har presentert. Hovedpunktene mine omhandler rutinejaget og jakten på ”ekthet” i bønn som fort blir et tema i intervjurundene. Jeg har sett at bruken av *157 bøtter* har blitt erfart som en positiv resurs for en utvidet forståelse av bønn og positivt forhold til liturgi.

Innholdsfortegnelse

Takk	3
Sammendrag	4
1.0 Introduksjon	7
<i>1.1 Tema</i>	7
<i>1.2 Bakgrunn for valg av tema</i>	8
<i>1.3 Forskningsoversikt</i>	9
<i>1.4 Forskningsspørsmål</i>	12
<i>1.5 Aksjonsforskningsdesign</i>	12
<i>1.6 Definisjoner</i>	14
<i>1.7 Disposisjon av avhandlingen</i>	14
<i>1.8 Avgrensning</i>	15
2.0 Teori	16
<i>2.1 Spiritualitet</i>	16
2.1.1 Spiritualitet i Bibelen	16
2.1.2 Spiritualitet hos Kaufman	16
2.1.3 Spiritualitet hos Lathrop	19
2.1.4 Min forståelse av spiritualitet	20
<i>2.2 Bønn og bønnebøker</i>	20
<i>2.3 Vanedannelse</i>	22
<i>2.4 Liturgi</i>	23
2.4.1 Lathrop om liturgi	23
2.4.2 Thomassen om liturgi	24
3.0 Hva slags forskning er dette?	25
<i>3.1 Aksjonsforskning</i>	25
<i>3.2 Utvalg</i>	27
3.2.1 Kontekst	27
3.2.2 Forskningsdeltagere	28
3.2.3 Omfang	29
3.2.4 Teori	29
<i>3.3 Hvordan analysen er gjennomført</i>	29
<i>3.4 Kvalitetskriterier</i>	31

3.5 Etiske refleksjoner	32
3.6 Min rolle som forsker	33
4.0 Analyse – Hva kom egentlig frem gjennom 12 intervjuer?	36
<i>Opplegg:</i>	36
4.1 Presentasjon av materialet	36
4.2 Bønnerutiner	38
4.3 Flinkhetsjaget	40
4.4 Utvikling gjennom bønnerutiner	46
4.4.1 Vanedannelse, sted og tidspunkt.	46
4.4.2 Liturgisk bevissthet	49
5.0 Drøfting – Har forskningsdeltagerne lest Kaufman og Lathrop?	54
5.1 <i>Spiritualitet – En del av religionen, eller en livstilstand?</i>	54
5.1.1 Vanedannelse	58
5.1.2 Ferdigskrevet bønn – Er Gud, hellig eller heldig?	59
5.2 <i>Liturgi - Bindende eller befriende?</i>	62
5.2.1 Forskningsdeltagernes tanker om liturgi før prosjektet	62
5.2.2 Forskningsdeltagernes tanker om liturgi etter prosjektet	64
6.0 Konkluderende tanker	67
Litteraturliste	69
Nettsteder	70

1.0 Introduksjon

1.1 Tema

Bønn er en praksis som angår utallige mennesker. Men hva er egentlig bønn? Hvor stor plass har individuelle følelser i bønnelivet? Hva skal til for at en bønn oppleves ekte? Og kan egentlig en bønn utenfra påvirke et bønneliv innenfra? Noen mennesker har faste bønner, bønnerutiner, og bønnesteder. Mens andre vil avvise bønn som hensiktsmessig. Gjennom flere hundre år har liturgi blitt messet, sunget og fremsagt. Noen bruker tidebønner, andre er stille i naturen, men felles for dem alle er at mennesker opplever at de er i nærkontakt med Gud gjennom en form for bønn.

I 2015 kom boken *157 bønner* på trykk. Dette er ei bok som på ulike måter, med ulikt språk setter ord på bønner gjennom liturgisk inndelte kapitler. Bokens hensikt er å gi ord der mennesker selv ikke finner ord, og skape en rytme i bønnekategorier.¹ Gjennom det liturgiske oppsettet kan boken gi en runddans mellom tilbedelse, klage, takk og velsignelse. Bønneliv er for mange dypt personlig. Kun Gud har tilgang til ens innerste tanker. Jeg ønsker i denne masteravhandlingen å finne ut hva det gjør med unge voksne å tilføre ei bønnebok ”utenfra” til et bønneliv ”innenfra”. *157 bønner* har ulike forfattere, noen bønner er hentet fra Bibelen, andre fra kirkefedre, og andre igjen fra deltagere på ungdomsfestivaler. Dette gjør at boken har et variert repertoar, og treffer ulike mennesker til ulike tider. Målgruppen jeg har valgt å ta for meg i dette prosjektet er en forholdsvis homogen gruppe. Jeg har drevet fokusgruppeintervju og dybdeintervju av ti unge voksne i Storsalen menighet i Oslo, om hvordan åtte ukers bruk av *157 bønner* har innvirket på deres bønneliv.

Mine underliggende tanker og ønsker for dette prosjektet er å finne ut om det å bruke ei bønnebok med ulike typer språk kan hjelpe mennesker å forstå og bli mer glad i liturgi. Jeg studerer teologi, og har lenge selv hatt et ambivalent forhold til liturgi ettersom jeg opplever mye uklarhet, lite frihet og liten grad av forståelse av hva den faktisk formidler hos den jevne kirkeganger. Deltagerne i prosjektet er studenter som går på tilrettelagte studentgudstjenester i Storsalen menighet, som inkluderer enkle former for liturgi. Studentene har bakgrunn fra ulike kristne sammenhenger, men sier nå at de føler seg hjemme i Storsalen.

¹ Stødle, Bjørndal, Andersen, (2015) *157 bønner*, Luther forlag, Oslo. S. 14.

² Bibelen, (2011), Bibelselskapet, Matt 7 og Joh 14.

1.2 Bakgrunn for valg av tema

Bakgrunnen for at akkurat dette er tema for avhandlingen min er at jeg lar meg både inspirere, provosere og fascinere av bønn. Teologene har opp gjennom historien sagt sitt, Bibelen har gitt spesielle løfter knyttet til bønn,² og erfaringen går til tider på tvers av dette. I tillegg kan erfaring gjentatte ganger fortelle om mirakler som overgår fornuften og gir bønner kraft. Freud uttalte som psykolog at det ligger nedfelt en nevrotisk tvangstanke i oss mennesker til å søke mening utenfor oss selv, og gi oss et forsvar i møte med angst og død.³ Freud hevder bønn og religion kun er et praktisk forsvar mot naturens realiteter. Han sier religion brukes for å gi svar og livet mening i store eksistensielle spørsmål som mennesker ikke selv klarer å forholde seg til.⁴ Likevel tror jeg det er mer enn det. Mennesker forteller om Guds nærvær og bønnesvar.

Jeg har gjennom de siste årene observert et ønske hos mange unge voksne i Storsalen om en tydeligere bønnerutine, og et ønske om å ”oppleve mer av Gud”, på samme tid som flere kjenner på at en ikke har ordene der. Bønn er for mange en gammel rutine som kanskje trenger et nytt perspektiv. Forskningsdeltagerne jeg har snakket med har ofte fremhevet nettopp dette at de kjenner de ber på de samme temaene, med de samme ordene og kan derfor virke nytteløst og tomt. Ofte kan bønner kun dreie seg om de daglige gjøremålene, selv om ens dypeste lengsel egentlig er mer langsiktig og rettet mot en større forståelse av Gud og en selv gjennom bønner.

Som et aktivt medlem i Storsalen har jeg observert og deltatt i den pågående samtalen om hvordan Storsalen skal bruke liturgi i sine gudstjenester. Storsalen tilhører Normisjon, og er dermed en del av Den norske kirke, samtidig som menigheten har frie tøyler til å forme gudstjenester slik menigheten selv ønsker. Storsalen står derfor i et stadig spenn mellom fast og ”løs” liturgi. Med en fast liturgi blir argumentet at den rommer hele livet, og derfor kan treffe alle menneskene som er på gudstjenesten, uavhengig av livssituasjon eller hvordan prekenen ”treffer” hver enkelt. På den andre siden står de som ønsker en større frihet for spontanitet, og hverdagspråk. Hovedargumentet for å kutte ned på liturgien er i denne sammenheng rettet mot språkbruk og forståelse. Det hevdes at folk flest ikke har grunnlag for å forstå hva liturgien sier, og at det kan oppleves fremmedgjørende for mennesker som er på

² Bibelen, (2011), Bibelselskapet, Matt 7 og Joh 14.

³ Ulstein, Gunn-Ingrid, Rpsy503, ”Meningsdannelse 4 – Psykodynamiske perspektiver og patologisk meningsdannelse”, 19 April 2016, Det teologiske menighetsfakultetet.

⁴ Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss-Hanssen, (2014) *Religions psykologi*, Gyldendal forlag, Oslo. S. 81.

gudstjeneste for første gang. Jeg ønsker i denne oppgaven å se nærmere på om holdningen til liturgi endrer seg med å få de liturgiske leddene innprentet i hverdagsrytmen.

1.3 Forskningsoversikt

Bønn og liturgi har blitt diskutert fra kirkens tilblivelse og det finnes utallige bøker og artikler på feltet. Jeg har derfor gjort et utvalg av dem som ligger tettest på mitt tema. For å søke etter litteratur på feltet har jeg brukt søketjenestene Oria og Brage, og søkt på denne forskningens nøkkelord som ”spiritualitet”, ”bønn”, ”bønnebok”, ”liturgi”, ”vane”, ”rutine”, ”spirituality”, ”pray”, ”praybook”, ”liturgy”, ”habits” og ”habitus”.

Fagområdet spiritualitet har fått en voksende interesse med årene. Tone Stangeland Kaufman som har skrevet en PhD-avhandling om presters spiritualitet i Den norske kirke. I avhandlingen tok hun for seg hva som karakteriserer presters spiritualitet i Dnk, og hva prestene selv tenker rundt dette.⁵ Kaufman har også skrevet et kapittel i en antologi om å praktisere spiritualitet i hverdagslivet som jeg ønsker å samtale med i drøftingskapitlet. I denne artikkelen, ”*The real thing?*” tar hun for seg et eksempel med spørsmålet om skolens daglige bønn for maten som var en vanlig praksis i hennes oppvekst er ”ekte” spiritualitet. Her trekker hun frem pietismen som en utfordrer til denne tanken. Hun setter opp en modell som viser fire ulike måter å forholde seg til sin egen spiritualitet på utfra idealer og disiplin. Dette kommer jeg tilbake til i teorikapitlet. Kaufman reiser også spørsmålet om det blir et ”ekstra rituale” en skal gjennomføre i tillegg for å ha ”det rette kristenlivet”.⁶ Kaufman avslutter sin artikkel med å konkludere med at forskningen hennes viser at hverdagsritualer som for eksempel bordbønn, kan prege spiritualiteten til den enkelte. Dette er relevant i mitt tilfelle hvor jeg vil se hvordan bønnen utenfra kan prege et bønneliv innenfra og former livet.⁷

Kaufman reiser også spørsmålet ”kan hverdagsliv bli hverdagstro?” her fremmes tanken om ”praying on the go”, som vil si at mennesker ber midt i situasjoner, eller mellom ulike gjøremål. De opplever troen som en grunnleggende del av seg selv, og integrerer hverdagslivet til hverdagstroen.⁸ Jeg tror på samme måte som Kaufman og den amerikanske liturgikeren Gordon Lathrop som jeg kommer tilbake til i teorikapitlet, at praksisene vi foretar oss, enten vi gjør det bevisst eller ikke, vil forme oss ettersom mennesker er i endring

⁵ Kaufman, Tone (2011), ”*A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway*”, MF Norwegian school of theology, Oslo.

⁶ Kaufman, Tone, ”*The Real Thing? – Practicing A Spirituality Of Everyday Life*”. S. 1 og 6.

⁷ Ibid. 16.

⁸ Ibid. 7.

hele livet. Når praksisene veves sammen vil de forme veien som livet tar.⁹ Ved å tilføre 157 *bønner* i ti studenters bønnerutiner ønsker jeg å finne ut hvordan det former dem i hverdagslivet og om innstillingen til liturgien i Storsalen endres gjennom dette.

I tillegg har Harald Olsen skrevet om spiritualiteten som en ny dimensjon innenfor religionsforskning. Forskningen hans viser at spiritualiteten bestemmes av faktorene: personlighet og kultur. Olsen støtter seg på tidligere funn som trekker en tråd mellom konkrete personlighetstyper og spesielle religiøse uttrykksformer. Dette er relevant med tanke på mitt prosjekt, ettersom det skaper en bevisstgjøring med tanke på at ulike personlighetstyper peker mot ulike spiritualitetsformer og dermed fra start vil prege den enkeltes forhold til en liturgisk praksis av natur.¹⁰ Helge Hansen har skrevet masteravhandling om en bærekraftig spiritualitet i tidsklemma som fort kommer frem som relevant hos informantene i første intervju. Hansen konkluderer med at både luthersk og ignatiansk spiritualitet har mye bærekraftig teologi i møte med hverdagslivet. Det er få ord som ”burde”, eller overmenneskelige krav. Gud er overalt og ikke begrenset av den menneskelige tidsklemma, men denne klemma kan likevel sette fast den enkelte til å bli innkrøkte i seg selv og dermed hverken se seg selv, Gud eller andre.¹¹

Med tanke på bønn skrev Elisabeth Mæland sin masteravhandling om tilknytning og bønn, som går inn på tema om opplevd relasjon til Gud i bønn. Hun viser til teorien som William Barry beskriver. Teorien hans hevder at opplevd nærhet i relasjonen til Gud forutsetter at den enkelte føler seg elsket og har en erfaring av forutsigbarhet og lydighet i relasjonen. Dette skaper ifølge Barry tillit, ærlighet og åpenhet i relasjonen med Gud. Relevansen av dette i mitt prosjekt er stor ettersom det setter fokus på at bønn oppleves forskjellig ut fra flere faktorer enn Gud. Derfor er det viktig å ikke dra noen forhastede, faste konklusjoner utfra intervjuene, fordi det alltid ligger mer bak den enkeltes liv.¹² Leni Mæland var denne høsten ute i Vårt land etter at hun hadde forsket på bønner lagt i bønnekrukken på Stavanger Universitetssykehus. Hun så at bønnene var preget av håp om hjelp, kraft og visdom, ikke helbredelse og overnaturlig inngripen fra Guds side slik mange først vil tenke.¹³ Videre skrev

⁹ Ibid. 17.

¹⁰ Olsen, Harald (2006), *”Spiritualitet – en ny dimensjon i religionsforskningen”*, Høgskolen i Agder, Kristiansand.

¹¹ Hansen, Helge (2013), *”Med Gud i tidsklemma – Bærekraftig spiritualitet innenfor rammen av hverdagen og et familieliv”*, Det teologiske menighetsfakultet, Oslo.

¹² Mæland, Elisabeth (2013), *Tilknytning og bønn – En studie av sammenhenger mellom tilknytningserfaring og opplevd relasjon til Gud i bønn*, Det teologiske menighetsfakultet, Oslo.

¹³ <http://www.vl.no/nyhet/studerte-888-bonner-1.794045>, 20.10.2016.

Audun Flaaten i våren 2016 en masteravhandling om bønn er en kommando eller en kommunikasjon. Han viser hvordan bønn til tider brukes som kommando som befaler at Guds vilje skal skje, og dermed har en form for visshet over hva som er Guds vilje. Flaaten utvider perspektivet rundt kommando og kommunikasjonsbønnen og trekker inn ordet relasjon og hevder begge formene uttrykker relasjonen til Gud.¹⁴ Merete Thomassen og Sylfest Lomheim gav i 2013 ut boken *Når dere ber*, som i hovedsak retter seg inn mot utforming av bønner til gudstjenesten. Men de går også inn på grunnleggende tema som "Hva er bønn?" og hvordan gudstjenesten og liturgien har gått fra å være lovprisning til å bli belæring.¹⁵

Mitt forskningsprosjekt utføres i Storsalen menighet. Marius Økland skrev i vår sin masteravhandling i samme kontekst, også empirisk. Han rettet forskningen inn mot forkynneres etos i menigheten. Hans funn viser at person og relasjon til menigheten har betydning for hvordan mennesker opplever forkynnelsen. Mange påpekte at de var "fan" av den enkelte forkynneren på generell basis, ikke bare den konkrete prekenen.¹⁶ Med mitt forskningsprosjekt i bakhodet kan dette få betydning for min forskning ettersom både jeg og flere av forskningsdeltagerne er "fan" av redaktørene i utgangspunktet før vi har lest boken.

Nylig skrev Jonas Ideström en artikkel om "*Embodiments of Doctrine in Rural Swedish Parish Life*" hvor han reiste spørsmålet om hvordan teologiske læresetninger, artefakter og meningsdanning kan forstås og studeres. Med tanke på mitt prosjekt er det spennende å se hvordan Ideström har brakt bibeltekster inn i samtalen med forskningsdeltagerne og brukt dette i samtaler og utgjort en del av det etablerte materialet. Ideström skriver om hvordan læresetninger gjenspeiles i det lokale menighetslivet. Artikkelen bygger på et forskningsprosjekt knyttet til kirkelig identitet i den nordlige delen av det rurale Sverige. Forskningen viser hvordan de klassiske læresetningene i liturgien kan oversettes til en mer personlig liturgi.¹⁷ Dette er relevant med tanke på studien min knyttet til liturgiforståelse og spørsmålet om spiritualiteten er "ekte" når den kommer utenfra, og om det kun er ordvalg og formuleringer som avgjør om liturgien er personlig eller ikke.

Aksjonsforskning er det kommet mer og mer frem i lyset de siste årene. I 2003 skrev Mary

¹⁴ Flaaten, Audun (2016), *Bønn – kommando eller kommunikasjon*, Det teologiske menighetsfakultetet, Oslo.

¹⁵ Thomassen og Lomheim (2013), *Når dere ber*, Verbum, Trondheim.

¹⁶ Økland, Marius, (2016) *Jeg er veldig fan av NN, han er kjempeflink. – En empirisk undersøkelse av hvilken betydning predikanter etos har for tilhørere av forkynnelse I Storsalen menighet.*

¹⁷ Ideström, Jonas, (2016) *Mediators Of Tradition – Embodiments Of Doctrine In Rural Swedish Parish Life*, Ecclesial Practices, Brill.

Brydon-Miller med flere artikkelen “*Why Action research?*” som argumenterer for bruken av aksjonsforskning som metode i kvalitative studier.¹⁸ I tillegg har Mats Alvesson skrevet artikkelen “*Methodology for close up studies – struggling with closeness and closure*”, som tar for seg aksjonsforskningens positive og mer utfordrende sider. Denne artikkelen er relevant å ha i bakhodet gjennom forskningsarbeidet mitt.¹⁹

Det er foreløpig ingen tilgjengelig forskning på hvordan ei bønnebok kan påvirke liturgiforståelsen. Dette er interessant ettersom bønnebøker ofte er brukt i sammenheng med tidebønn, altså en fast rytme, som lett kan relateres til den liturgiske rytmen i gudstjenesten. Jeg ønsker derfor å gå dypere inn i dette temaet, og gjøre intervjuer og analyse inspirert av aksjonsforskning som jeg kommer tilbake til i metodekapittelet. Motivasjonen for tema er å fylle dette tomrommet i forskningen.

1.4 Forskningsspørsmål

Spørsmålet denne forskningen jobber utfra er:

”Hvordan erfarer unge voksne jevnlig bruk av bønneboken ”157 bønner” i to måneder, og hva gjør det med deres bønnepraksis og syn på liturgisk praksis?”

For å besvare dette vil jeg jobbe utfra underspørsmålene:

- ”Hvilken betydning får hverdagsrutiner for gjennomføringen av prosjektet?”
- ”Hvilken holdning har unge voksne i Storsalen til ferdigskrevne bønner?”
- ”Hvordan appellerer liturgi til unge menneskers spiritualitet?”

1.5 Aksjonsforskningsdesign

Nathalie Wigg-Stevenson har skrevet “*Form proclamation to conversation: Ethnographic disruption to theological normativity*” som omhandler det hun kaller etnografisk teologi, som dreier seg om teologiske praksiser sett utfra litteratur fra systematisk teologi. Hun viser hvordan empirisk forskning kan gjøres gjennom samtale med forskningsdeltagere. Med denne artikkelen tematiseres det at empirisk forskning har mye å vinne på og ikke bare forske på informanter, men *sammen med dem*.²⁰

Min studie kvalifiserer for aksjonsforskning ettersom jeg tilfører en artefakt, boken *157 bønner* og ber dem lese i denne hver dag i denne perioden. I tillegg har vi en pågående

¹⁸ Brydon-Miller, Mary (2003), “*Why Action Research?*”, SAGE publications, London.

¹⁹ Alvesson, Mats (2003), “*Methodology For Close Up Studies – Struggling With Closeness And Closure*”, Kluwer Academic, Nederland.

²⁰ Wigg-Stevenson, Nathalie (2015), “*Form Proclamation To Conversation: Ethnographic Disruption To Theological Normativity*”, Palgrave communications.

samtale gjennom disse månedene for å finne ut hva som skjer. Jeg forsker med andre ord ikke *på* dem, men *med* dem.²¹ På den andre siden har jeg ikke drevet en ”full-blown” aksjonsforskning, jeg har ikke tatt forskningsdeltagerne med inn i analyse og fortolkning pga praktiske årsaker som prosjektets omfang og tidsbruk. Jeg har etablert materialet før jeg startet analysen og fortolkningen en stund senere.

Theological action research (TAR) eller teologisk aksjonsforskning på norsk, er et samarbeid, en prosess og en teologisk samtale, som har som mål å arbeide mellom praktiserende informanter og academia. I tillegg ønsker TAR å arbeide ut fra et trosgrunnlag og samle data systematisk for å drive teologisk refleksjon rundt hva som faktisk skjer i prosessen.²² I mitt prosjekt blir dette et verktøy for å samle inn materiale til analyse.

For å besvare forskningsspørsmålet har jeg utført et eksperiment, gjort en kvalitativ analyse av gruppeintervjuer og individuelle dybdeintervjuer utført med ti unge voksne i alderen 22-27 år som er engasjerte i Storsalen menighet i Oslo. Jeg har bevisst bedt dem om å gjennomføre et eksperiment, hvor de har lest en bønn fra boken *157 bøtter* hver dag i åtte uker. Hver ukedag har hatt et eget kapittel. Forskningsdeltagerne har selv valgt en bønn innenfor dagens fastsatte kapittel hver dag. Dette er satt opp for å se om den liturgiske ukerytmen forskningsdeltagerne da går inn i, får betydning for deres syn på liturgi. Jeg har ikke observert forskningsdeltagerne daglig, men fulgt dem opp gjennom fellessamlinger og dermed fulgt prosessen hele perioden. I tillegg har jeg gjennomført dybdeintervju med fire av dem før og etter perioden for å se enda mer konkret hvordan hver enkelt utvikler seg. Før analysen er utarbeidet har jeg sett på eksisterende forskning og teori spesielt knyttet til spiritualitet og liturgi.

Jeg velger å kalle dem som deltar i prosjektet for forskningsdeltagere. Dette fordi prosjektet er inspirert av aksjonsforskning. Deltagerne er ikke bare informanter jeg forsker på, men sammen med. Likevel velger jeg ikke å kalle dem medforskere ettersom de kun er med i det praktiske eksperimentet, og ikke får uttale seg om analysen av tidligere intervjuer og ta det videre derfra.

²¹ Ibid.

²² Cameron, Helen, (2010), *Talking About God In Practice: Theological Action Research And Practical Theology*, SCM Press, London. S. 64.

1.6 Definisjoner

Cyprian sier at det å høre på seg selv, vil på den ene side si å høre på sitt sanne vesen, komme i berøring med seg selv, men på den andre siden også å høre på sine følelser og behov, å høre på det som rører seg i ens indre. Det å komme i berøring med ens dypeste behov er vilkåret for å komme i berøring med Gud når vi ber. Bønn er ingen from flukt fra seg selv, men i første omgang å møte seg selv ærlig og skånselsløst.²³ Min arbeidsdefinisjon av bønn i denne oppgaven er menneskers egen opplevelse av kommunikasjon eller nærvær med Gud. Dette er noe av det jeg utforsker gjennom analysen.

Liturgi kommer av det greske ordet leitourgia og betyr ”offentlig arbeid”, liturgi har til hensikt å være noe fast, som gjør at bønner kan sies offentlig i fellesskap.²⁴ Den har som mål å både være et ritual, men og en fellesskapshandling som gjør at gudstjenesten skal være menneskelig.²⁵ Dette er jeg spent på hvordan vil prege forskningsdeltagerne som i dette prosjektet, kun forholder seg til den rituelle delen uten fokus på fellesskapet i liturgien. Liturgi er derfor utformet på ulike måter, og har forskjellige assosiasjoner. I denne oppgaven forholder jeg meg til den delen av liturgien som er de faste, gjentakende, liturgiske bønnene i en gudstjeneste.

Spiritualitetsbegrepet er såpass viktig for oppgaven og har mange ulike definisjoner, så dette vil jeg avvente og gå nærmere inn på i teorikapittelet.

1.7 Disposisjon av avhandlingen

Avhandlingen vil jeg disponere slik at jeg i de neste kapitlene tar for meg teori knyttet til spiritualitet, bønn og liturgi. I analysen ønsker jeg å se hva som skjer med gruppen på ti unge voksne i Storsalen menighet som bruker *157 bønner* daglig i to måneder. Jeg vil gå inn på deres bønneliv før, under og etter perioden, for å se hva som skjer når en tilfører bønner utenfra til et bønneliv innenfra. Videre ønsker jeg å se om dette gir utslag på hvordan de forstår liturgien i Storsalen menighet. Avslutningsvis i dette kapittelet vil jeg se om dette gir et utvidet bilde av Gud og en selv gjennom de varierte liturgiske bønneleddene. Til slutt vil jeg drøfte hvordan og i hvor stor grad *157 bønner* gjør noe med forskningsdeltagernes forhold

²³ Grun, Anselm, (1945), *Bønnen: et møte*, Luther i samarbeid med Peterstiftelsen. S. 15.

²⁴ Lathrop, Gordon, (2003), *Holy Ground*, Augsburg Fortress, Minneapolis. S. 1 og 5.

²⁵ Modeus, Martin, (2007), *Menneskelig gudstjeneste – om gudstjenesten som relation og ritual*, Forlaget ALFA, København. S. 18.

til bønn og liturgi, før jeg konkluderer med hva forskningen min antyder. Konklusjonen er en oppsummering og tanker over hva som har kommet frem gjennom funnene i prosjektet.²⁶

1.8 Avgrensning

I denne oppgaven vil jeg fokusere på utviklingen som skjer med forskningsdeltagerne gjennom perioden og ta for meg teori knyttet til spiritualitet, bønn, vanedannelse og liturgi. I dette prosjektet vil jeg ikke gå inn på artefaktteori eller teori knyttet til gudsbilde og selvilde som kunne vært interessant å se dypere på i forbindelse med intervjuene.

²⁶ Cameron, Helen, (2010), *Talking About God In Practice: Theological Action Research And Practical Theology*, SCM Press, London. S. 110.

2.0 Teori

Spiritualitet, bønn, vanedannelse og liturgi er mine viktigste begreper i dette prosjektet, derfor vil jeg i dette kapittelet presentere teori jeg kan ta med inn i analysen og drøftingen senere. Etter hvert som intervjuene gikk sin gang opplevde jeg at hovedtyngden i svarene ble rettet mot temaet spiritualitet, og vil derfor prioritere størst plass til dette. Bønn, vanedannelse og liturgi er likevel så vesentlige faktorer i forskningsspørsmålet mitt at jeg har med noe teori på hver tema.

2.1 Spiritualitet

Et av nøkkelordene i denne avhandlingen er spiritualitet. Teoretikerne jeg har valgt er på grunnlag av Kaufmans artikkel ”The real thing?” som er spennende med tanke på min forskning, og jeg ønsker å bruke spesielt denne artikkelen for videre refleksjon og drøfting. I tillegg opplever jeg Lathrop som interessant, ettersom han knytter spiritualitet og liturgi sammen. Dette er relevant for min forskning som også dreier seg om disse temaene. Min antakelse før prosjektstart var at spiritualiteten preger hverdagsrutiner, og er derfor høyst relevant for mitt første delspørsmål ”Hvilken betydning får hverdagsrutiner for gjennomføringen?”

2.1.1 Spiritualitet i Bibelen

Begrepet spiritualitet er ikke å finne i Bibelen, men adjektivet *åndelig* blir brukt av Paulus som skriver det greske ordet *pneumatikos* som brukes i 1 kor 6,17 og 1 kor 2,10.²⁷ Dette ordet er likevel ikke oversatt med spirituell i den norske oversettelsen. Årsakene kan være mange til at bibelselskapet velger å bruke andre ord, men hovedårsaken er sannsynligvis knyttet til stort mangfold i assosiasjoner med ordet spirituell. Ordet *pneuma* på gresk eller ordet *ruach* på hebraisk er ordene som brukes for ånd i Bibelen. I kristent perspektiv ble dette som regel knyttet til det åndelige livet eller et liv fylt av Den Hellige Ånd.²⁸

2.1.2 Spiritualitet hos Kaufman

Kaufman har skrevet artikkelen ”*The Real Thing?*” som går direkte inn på kjernen av mitt analysemateriale. Artikkelen tar opp spørsmålet om spiritualitet kan kategoriseres som riktig og mindre riktig eller ”ikke ordentlig” og bra nok spiritualitet. Kaufman ønsker å fremheve det at hverdagsrutiner også kan være ekte spiritualitet. Dette utgjør en utfordrende tanke mot skandinaviske evangelikale ideer til det spirituelle livet som er preget av pietisme. ”*The Real*

²⁷ Kaufman, Tone (2011), ”*A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway*”, MF Norwegian school of theology, Oslo. S 45.

²⁸ Ibid. 45.

Thing” i slike tradisjoner som Storsalen står i, går i retning av daglig stilletid, inderlighet i bønn, Bibellesning og meditasjon. Kaufman definerer spiritualitet som ”The way in which a person experience the relationship to God, and nurtures and express his or her faith with a special emphasis on christian practice.”²⁹

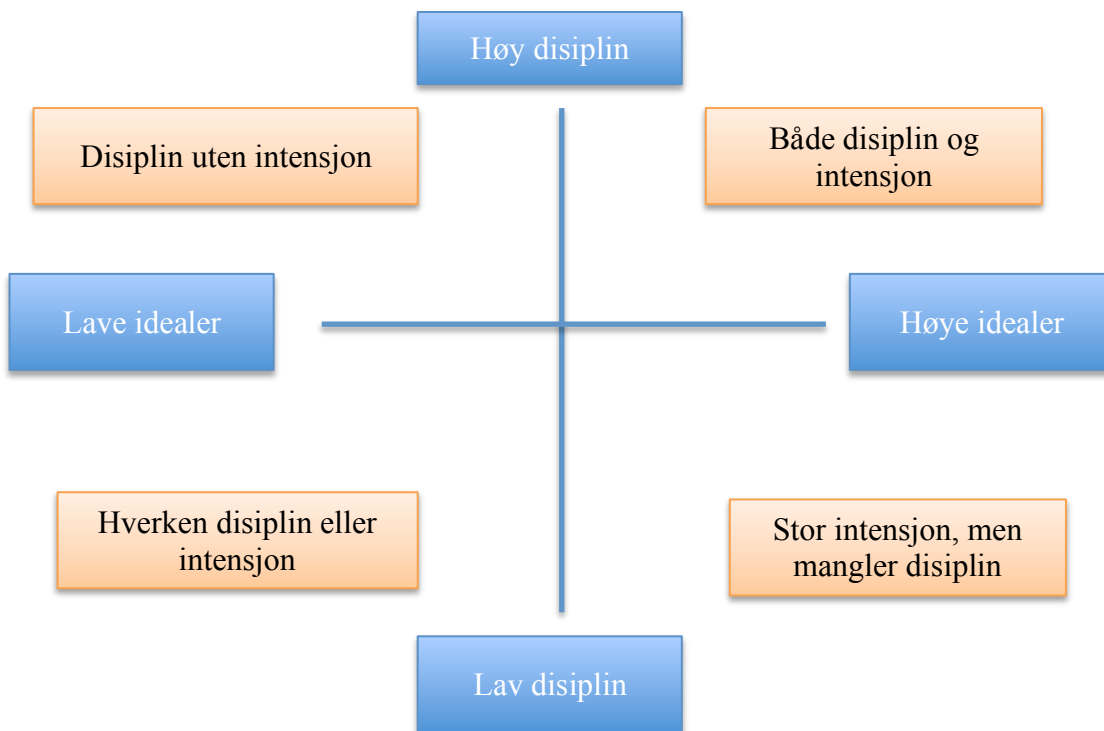
I forskningen til Kaufman forteller en av informantene hennes at spiritualiteten gikk fra å være et hverdagsgjøremål til å bli en hverdagstro. Videre viser hun en modell som beskriver enkelt hvordan ”*innvevde rutiner*” (embedded spiritual practice) som bordbønn og ”small talk” med Gud går av seg selv og ikke nødvendigvis oppleves som en form for spiritualitet. Mens man på den andre siden kan se på ”*intensjonelle rutiner*” (intentional spiritual practice) som går mer på å sette av tid, be, lese Bibel osv. Sistnevnte blir kategorien forskningsdeltagerne i mitt prosjekt i stor grad forholder seg til. Likevel sier Kaufman at ”*intensjonelle rutiner*” kan gå over til å bli vaner, og dermed kanskje med tiden gå over i kategorien ”*innvevde rutiner*” som har betydelig mindre ”stressfaktor” over seg.³⁰

Figur 5 i artikkelen synes jeg er spennende med tanke på mitt forskningsprosjekt. Den viser forholdet mellom idealer og disiplin med tanke på gjennomføringsevne. Kaufmans forskning viser at de som kjenner seg mest igjen i ”Verken disiplin eller intensjon” er dem som ber mellom slagene. Troen oppleves som en naturlig del av dem og de har ikke spesielle verken ønsker eller motivasjon for å endre på bønnelivet. De som går i kategorien ”stor intensjon, men mangler disiplin” er de som ønsker seg et annerledes spirituelt liv, setter seg mål, men som ikke klarer leve opp til dem. De bruker ofte evaluerende språk med tanke på bønnelivet sitt. Mange av dem har ut fra Kaufmans forskning bakgrunn i pietistiske miljøer. For dem som passer best i ”både disiplin og intensjon” dreier det seg om å sette seg noen mål om hvordan de ønsker at spiritualitetslivet deres skal være og lever opp til det. Siste kategori er ”disiplin uten intensjon”, det er dem som ikke har spesielle mål med å endre noe eller leve slik eller slik, men likevel gjør det litt underbevisst, det bare ligger i dem som for eksempel bordbønn eller kveldsbønn. Dette er en modell jeg vil bruke for å se om mine forskningsdeltagere passer med denne modellen, selv om mennesker aldri kan plasseres i slike bokser. Slike typologier er en forenkling av virkeligheten, men har likevel analytisk potensiale til å fokusere på enkelte

²⁹ Kaufman, Tone, ”*The Real Thing? – Practicing A Spirituality Of Everyday Life*”. S. 7

³⁰ Ibid. 5.

trekk ved det jeg vil studere. Mennesker er dynamiske og sannsynligvis vil de fleste være via flere av disse kategoriene gjennom livet. Hensikten min er å finne ut hvor de er akkurat nå.³¹

Videre forteller noen av informantene i artikkelen at de ikke opplever bordbønn og lignende som personlig. Det blir en form for rangering av spiritualiteten, slik at ”kristen kulturbønn” ikke er en ekte bønn som en personlig bønn og bibellesning. Felles for disse informantene var at de hadde bakgrunn i pietistiske bevegelser hvor det var tydelig at personlige spontane bønner var det som var personlig nærkontakt med Gud. Kaufman konkluderer likevel med at hun tror at konkrete praksiser i hverdagslivet former mennesker. Enten om praksisene er bevisste eller ren vane, så gjør de noe med måten en lever livet på.³²

I sin avhandling skrev Kaufman om presters spiritualitet i Den norske kirke. Her beskriver hun hvordan bønn fort ble hovedtema når hun snakker med prestene om deres spiritualitet. Hvordan prestene beskriver sitt spontane bønneliv som en relasjonell samtale med Gud er noe jeg tydelig kjenner igjen fra analyse materialet mitt. En av informantene hennes beskriver Gud som tilstede og nærværende til enhver tid, men at vi som mennesker trenger å hekte oss på Guds nærvær i vår relasjon til Gud.³³ I tillegg er det interessant å se hvordan informantene

³¹ Ibid. 6.

³² Ibid.13.

³³ Kaufman, Tone (2011), *“A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway”*, MF Norwegian school of theology, Oslo. S. 225-260.

hennes beskriver seg selv som ”dårlige bedere”. Hun trekker frem differansen mellom idealene for det spirituelle livet og realiteten for det spirituelle livet slik prestene selv fremstiller det. Videre viser hun hvordan flere av prestene forteller om hektiske hverdager, arbeid, barn og en tanke om å leve sitt spirituelle liv både på jobb og i hjemmet. Det som kommer frem som nøkkelen hos flere av informantene er ”bønn undervegs” som hun skriver videre om i artikkelen jeg legger hovedfokus på.³⁴ Dårlig samvittighet er en gjenganger hos informantene i kategorien ”stor intensjon, men mangler disiplin”, men ikke i de andre. To av dem utenfor denne kategorien forteller at de trives med bønnelivet sitt og ikke driver den konstante evalueringen av egen spiritualitet.³⁵ Likevel er de fleste av dem enige om at de mer eller mindre konstant. Bønnen er en del av livet, og livet er en del av bønnen.³⁶

Kaufman deler bønnen i to hovedkategorier når det gjelder forskningen sin, ”værebønn” og ”arbeidsbønn”. Utfra analysen kommer det frem at informantene i forskningen hennes ikke opplever at de har et spesielt disiplinert bønneliv med rutinepregede hverdager, men at de selv tenker de ber mer under forberedelser til arbeidsoppgaver. De ber ofte i situasjoner og på vei fra A til B. Forskningen hennes forteller at flere av informantene søker et fast sted å be for å søke et avbrekk i en travel hverdag. For en gjaldt dette i svømmebassenget, mens for de fleste var kontoret et naturlig sted å be. I tillegg blir fremkomstmidler som bil og buss trukket frem.³⁷

2.1.3 Spiritualitet hos Lathrop

Lathrop er også interessert i dette feltet og drar spiritualitetstanken inn mot liturgien. Han fremhever verdien i å lære liturgien med hjertet, slik at livet utgår fra liturgien.³⁸ Dette kan på mange måter linkes til mitt forskningsprosjekt med tanke på at forskningsdeltagerne leser bønner knyttet til liturgiske ledd hver dag. Et av målene for mange av forskningsdeltagerne er at disse bønnene skal kunne læres utenat og prege dem også utenfor den avsatte bønnetiden. Spennende var det også å forske på om innstillingen deres ble endret eller bestod ut fra om bønnene opplevdes så livsnære at den fastsatte bønnen kan prege hverdagslivet hos den enkelte i større grad enn liturgien i Storsalen menighet til nå har gjort.

³⁴ Ibid. 266-280.

³⁵ Ibid. 266-280.

³⁶ Ibid. 266-280.

³⁷ Ibid. 225-260.

³⁸ Lathrop, Gordon (2006), *The Pastor – A Spirituality*, Fortress press, Minneapolis. S 350.

I boken *The Pastor – A Spirituality* skriver Lathrop om hvordan de ulike liturgiske leddene kan prege pastorens ulike spiritualitetsformer. I hovedsak er boken rettet mot kirkelige ledere, men jeg mener likevel den er relevant i min kontekst fordi jeg er ute etter å finne ut hvordan forskningsdeltagere selv opplever det å be ferdigskrevne bønner eller liturgibønner.

Uavhengig av om man leder liturgien eller deltar i den, så tror jeg mange mennesker vil få noe ut av å være bevisst på å ha liturgien i hjertet slik at den oppleves som en ”ekte bønn” slik jeg beskrev i delkapittel 2.1.2. Lathrop trekker i den forbindelse frem tre steg for pastorens spiritualitetsutvikling, lære liturgien i hjertet, forestille seg meningen av symbolene eller handlingen, for så å vise andre veien til den dype forståelsen.³⁹ Slik jeg ser det handler det om å være i liturgien uavhengig av om man leder eller deltar i liturgien, og ved å la seg berøre av den formidle til andre hvilken betydning dette har for livene deres. Spiritualiteten hos Lathrop kretser rundt symboler/liturgi og praksisen/forståelsen av dem.

2.1.4 Min forståelse av spiritualitet

I denne oppgaven vil min forståelse av kristen spiritualitet ligne definisjonen til den amerikanske spiritualitetsforskeren Sandra Schneiders, som legger vekt på erfaring "the experience of consciously striving to integrate one's life in terms not of isolation and self-absorption but of self-transcendence toward the ultimate value one perceives,".⁴⁰ Jeg vil likevel på lik linje med Kaufman ta med Dreschers tanke om å bevege seg nærmere den faktiske praksisen. I denne oppgaven vil jeg derfor definere kristen spiritualitet som ”den måten en person opplever sitt forholdet til Gud og uttrykker sin tro.”⁴¹ Slik Kaufman viser til Johannessens poeng, har det vært en tendens til at spiritualiteten de siste årene har blitt mer og mer økumenisk og kontemplativ. Praktisk sett kan en si at den er inspirert av den Ignatiansk tradisjon.⁴²

2.2 Bønn og bønnebøker

Hvorfor ber vi og hvordan kan mennesker bruke ferdigskrevne bønner i sin relasjon til Gud? Dette er spørsmål som retter seg mot mitt andre delspørsmål ”Hvilken holdning har unge voksne i Storsalen til ferdigskrevne bønner?” Opp gjennom historien har liturgien i kirkene stått sterkt. Relasjonsbyggingen mellom Gud og mennesker skjedde i hovedsak gjennom

³⁹ Ibid. 25.

⁴⁰ Schneiders, Sandra, *Theology And Spirituality: Strangers, Rivals, Or Partners?*, S 266.

⁴¹ Kaufman, Tone, *Pastoral Spirituality In Everyday Life, In Ministry And Beyond: Three Locations For A Pastoral Spirituality*, S. 8.

⁴² Kaufman, Tone (2011) *“A New Old Spirituality”*. MF, Norwegian school of theology, Oslo. S 283

felles liturgiske ledd i gudstjenesten. Gjennom opplysningstiden fikk ideen om individualisering grobunn i befolkningen, dette gjaldt også for kirkens medlemmer. Dette medførte at individuelle bønner ble en mer og mer vanlig praksis.⁴³ I tillegg er dette tiden hvor pietismen vokser frem. Pietismen har preget mange kristne miljøer og enkelte av forskningsdeltagerne er fra slike kirkesamfunn.

Tidligere var det i hovedsak liturgien, men også salmene som gav folk et felles uttrykk for åndelig liv. I Dnk har salmene stått som en milepæl og vært uttrykk for felles tro og liv.⁴⁴ Salmene gav en hverdagsrytme og årsrytme som fulgte kirkeårets temaer. Dermed skapte salmene en veksling mellom lovprisning, takk, klage og håp for mennesker i menigheten. I Storsalen veksles det på om menigheten følger kirkeårets temaer eller om de blir fastsatt av styret og staben. Dette utfordrer variasjonen og man må ha en sterk bevissthet for å unngå å gå i samme spor uke etter uke. Tanken om at salmene representerte livets store spekter er kanskje tanken som nå videreføres i 157 bønner med sine systematisk oppbygde temabønner. Disse bønnene følger ikke kirkeåret, men de følger ”ordo” som i seg selv bruker samme konsept for å få frem alle livets sider hver søndag. Helt fra urkirken ble gudstjenesten delt i to med skriftlesning i den ene delen og nattverdsfeiring i den andre. Disse to delene fikk etter hvert innledning og avslutning, som har ført til flere liturgiske ledd fra urkirkens historie. Likevel er ordo slik vi kjenner det i dag ikke å spore før på 1000-tallet. Thomassen viser hvordan de liturgiske røttene har fått grobunn og står fast gjennom historien. Etter reformasjonen endrer gudstjenesten perspektiv fra å være ren lovprisning til å bli en viktig form for belæring.⁴⁵

157 bønner innføres som et artefakt i hverdagslivet. Ideström hevder at en artefakt som for eksempel alterringen under nattverden, kan gjøre tunge teologiske doktriner konkrete og nær det personlige livet.⁴⁶ Dette tenker jeg også gjelder for bønneboken som artefakt. Om det kun ble formidlet at forskningsdeltagerne skulle be en bønn hver dag tror jeg dette kunne blitt svevende fordi man ble pålagt å be uten å nødvendigvis ha noe å be. Med boken har forskningsdeltagerne en håndfast artefakt, som konkretiserer det mange tenker på som svevende bønn.

⁴³ Sæther, Knut-Willy (Red) (2013), *Kristen spiritualitet perspektiver, tradisjoner og uttrykksformer*, Akademika forlag, Trondheim/Oslo. S 56-64. ”Kvardagskristen vil eg vera”, av Birger Løvlie.

⁴⁴ Sæther, Knut-Willy (Red) (2013), *Kristen spiritualitet perspektiver, tradisjoner og uttrykksformer*, Akademika forlag, Trondheim/Oslo. S 62. ”Kvardagskristen vil eg vera”, av Birger Løvlie.

⁴⁵ Thomassen, Merete (2013), *Når dere ber*, Verbum forlag. S. 35. + kap 3 og 4.

⁴⁶ Ideström, Jonas (2016), *Mediators Of Tradition – Embodiments Of Doctrin In Rural Swedish Parish Life*, Ecclesial practices, Brill.

157 bønner beskriver bønn så enkelt som ”Å være Guds venn” med gjenklang fra Johannes 15,15 hvor det står at Jesus sier til disiplene ”Jeg kaller dere ikke lenger tjenere, jeg kaller dere venner”.⁴⁷ Bønn fremstilles enkelt og konkret. Som venn trenger man kanskje ikke ei bok som gir et manus for dialogen i samtalen. Likevel fremheves bønneboka som et godt hjelpemiddel fordi bønn ikke alltid er like naturlig og lett. Selv om tanken om Gud som venn er konkret, er relasjonen annerledes enn vennskap her på jorden. Det kan derfor være utfordrende å be ettersom man ikke ser ansiktsuttrykk og en respons man forventer. Bønneboka er skrevet for å gi ord når mennesker ikke helt har ordene selv. Konkretisering av bønner som ofte kan sveve litt, nye perspektiver og måter å be på og innspill til hvordan andre mennesker tenker og ber kan være et viktig steg for mennesker som ønsker å bli bedre kjent med Gud.⁴⁸

I de fleste ungdomsmiljøer disse menneskene er vokst opp i er det å be ferdigskrevne bønner ukjent. Likevel har ferdigskrevne bønner vært brukt helt fra de bibelske salmenes opprinnelse. Salmenes bok inneholder alt fra takksigelse til klage, og har blitt brukt som bønner for mennesker i alle livssituasjoner. Jesus brukte salmene aktivt som sin bønnebok og siterte dem ofte. Ordene fra salmene lå i ham som innleirede ord. Vi ser eksempler på Jesu kommunikasjon som både frittalende i Getsemane og som ferdigskrevet og sitert på korset. Da Jesus hang på korset vendte han seg ifølge Matteusevangeliet til Gud gjennom en ferdigskrevet bønn fra salme 22,2, ”Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?” Jesus gjorde denne bønnen til sin egen, selv om den var ferdig formulert 1000 år tidligere. Redaktørene av 157 bønner trekker derfor konklusjonen med at om Jesus bruker bønner på denne måten, så kan mennesker i dag gjøre det samme.⁴⁹

2.3 Vanedannelse

Vanedannelse var et tema jeg hadde tenkt til å avgrense meg mest mulig fra på grunn av oppgavens omfang. Men dette var et såpass fremtredende tema i analysen at jeg vil gi en kort bakgrunnsinformasjon. Rent psykologisk oppstår vaner ved at en handling i en situasjon gjentatte ganger gir belønning eller straff, og mennesker vil alltid streve etter dette belønningsperspektivet. Belønningen eller straffen trenger ikke være fra ytre faktorer, men

⁴⁷ Stødle, Bjørdal og Andresen (2015), *157 bønner* Luther forlag. S 13.

⁴⁸ Ibid. 14.

⁴⁹ Ibid. 229.

kan vel så gjerne dreie seg om god og dårlig sannvittighet, eller andre følelser. En vane blir mer og mer effektiv etter hvert som vanen forblir over tid.⁵⁰

Ut fra et individualiserende kristendomssyn er det stor skepsis til religiøs vanedannelse. Faretegnet dukker opp når den enkelte følger strømmen og gjør noe uten å tenke seg om. Dette er i følge Bjørn Sandvik en av årsakene til at nattverdshallen i Dnk falt mer og mer over tid.⁵¹ I dette prosjektet er det både en individuell vanedannelse som tar form, men selv om forskningsdeltagerne utfører vanen alene, er det et kollektivt prosjekt og en tanke om at alle gjør dette sammen. ”Normalen” eller ”følge strømmen” i denne gruppen vil være å ha som mål og lese bønneboken til en fast tid hver dag.

2.4 Liturgi

Min forståelse er at gudstjenesten gir liturgien mulighet for å si frem sannheter om hele livet på tross av følelser og livssituasjon akkurat her og nå. På denne måten gir liturgien mulighet for å se varierte sannheter selv om man ikke føler alle sannhetene like sterkt hver uke. Den kan også minne mennesker på at livet har mange sider, og at andre i fellesskapet kan bli truffet av andre ledd akkurat denne søndagen. På samme måte som liturgien lurer jeg på om bønneboka vil la mennesker komme nærmere ens innerste behov og vekke behov eller sette fingeren på behov menneskene selv ikke visste de hadde. Delkapittel 2.4 blir relevant for å skape et teoretisk grunnlag for å drøfte mitt siste delspørsmål ”Hvordan appellerer liturgi til unge menneskers spiritualitet?”

2.4.1 Lathrop om liturgi

Gordon Lathrop er en av de fremste teologene i dag som skriver om liturgi. Lathrop trekker frem verdien av gamle symboler i det moderne samfunnet.⁵² Det er noe med mennesker og tradisjoner som får feste i konkrete symboler.⁵³ På samme måten lurer jeg på om man kan bruke gamle tradisjonelle bønner i det moderne samfunnet, og om tradisjonen vil stå sterkt med kun boken som symbol i seg selv. Lathrop sier liturgiens formål er å manifestere Guds nåde og nærvær i den konkrete menigheten og i verden for øvrig, både i historien og nå.⁵⁴ Han hevder liturgien bærer kirkens dypeste tro, og former deltagerne i troen.⁵⁵ Ut fra dette lurer jeg på om forskningsdeltagerne har den samme oppfatningen av liturgi og om bruken av 157

⁵⁰ Ilstad, Steinar (1993), *Dagliglivets Psykologi*, Tapir, Trondheim. S. 65.

⁵¹ Sandvik, Bjørn (1998), *Det store nattverdsfallet*, KIFO, Perspektiv nr 2, Trondheim. S. 231.

⁵² Lathrop, Gordon (1993), *Holy Things : A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis. S 5.

⁵³ Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss-Hanssen, (2014) *Religionspsykologi*, Gyldendal forlag, Oslo. S. 62.

⁵⁴ Lathrop, Gordon (1993), *Holy Things : A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis. S 18.

⁵⁵ Ibid. 40.

bønner vil forme deres syn på liturgi og tro bak den. For slik Lathrop selv sier, kan man rette kritikk mot bruken av liturgi om ikke den er allment tilgjengelig og forståelig. Liturgien må ifølge Lathrop alltid være kulturelt tilpasset.⁵⁶

2.4.2 Thomassen om liturgi

Merete Thomassen sier som flere før henne at liturgi er teologi, for selv om liturgien og bønnene har mye av det samme innholdet gjennom tidene, så er gudstjenesten aldri statisk. På samme måte som at liturgien varierer fra sted til sted er den teologisk aldri nøytral. Thomassen fremhever den gamle liturgiske tanken om at bønnens lov ofte forbindes med troens lov. Det vil si at bønner man sammen ber i gudstjenesten skaper teologi og tro hos den enkelte kirkegjenger.⁵⁷

⁵⁶ Ibid. 161.

⁵⁷ Thomassen, Merete (2013), *Når dere ber*, Verbum forlag. S. 12.

3.0 Hva slags forskning er dette?

Dette prosjektet beskriver og fortolker teologi slik den kommer til uttrykk gjennom individuelle intervjuer og fokusgrupper som forskningsmateriale. Dette gir mulighet for å gå i dybden i den konkrete settingen. Ved gjentakende bruk av ei bønnebok over en lenger tidsperiode ønsker jeg å utforske hvorvidt bønner utenfra kan gjøre noe med bønnelivet innenfra. For å finne ut hvordan dette eventuelt kan henge sammen, vil jeg bruke empirisk kvalitativ metode, som nevnt med utgangspunkt i en form for aksjonsforskning som grunnlag for forskningen. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for valg av metode, sampling, grunnlag for overførbarhet til andre situasjoner.

3.1 Aksjonsforskning

Aksjonsforskning blir et utgangspunkt for å finne ut hva som skjer med mennesker når man endrer deres vanlige bønnerutine. Aksjonsforskning er både samarbeid mellom mennesker, en prosess som tar tid, samtale med ulike innfallsvinkler og en måte å forstå virkeligheten på.⁵⁸ Derfor er dette en god metode for å etablere data og arbeide med både empirisk og teoretisk materiale for å svare på mitt forskningsspørsmål. Jeg baserer meg på inspirasjon fra aksjonsforskning slik ARCS-teamet (Action Research Church and Society) beskriver i sitt samarbeidsprosjekt om boken ”Talking about God in practice”. Aksjonsforskning slik ARCS-teamet beskriver er en spennende men svært omfattende prosess, på grunnlag av denne oppgavens omfang driver jeg kun aksjonsforskning i ”første ledd” som vil si at jeg forsker sammen med forskningsdeltagere gjennom et eksperiment, men tar dem ikke videre inn i analysen og fortolkningen slik en ”full-blow-aksjonsforskning” ville gjort. Jeg har likevel valgt å bruke inspirasjon fra denne metoden fordi den har noen interessante innfallsvinkler på hvordan man kan jobbe med trospraksiser på et personlig plan samtidig som man har en akademisk tilnærming til faget. Den viser hvordan en kan ta praksiser på alvor, forske med trosgrunnlag i bunnen og tilrettelegge for endring i tro og praksiser.⁵⁹ Målet med boken og praktisk teologi er ifølge ARCS-teamet å gjøre praksiser mer teologiske, og på den måten gjøre teologien mer praktisk.⁶⁰

ARCS-teamet fremhever en ”Action-reflection cycle” som gjelder for flere typer forskning, som viser hvordan forskningen kan gå i ring på en god måte ved å lære, handle, erfare,

⁵⁸ Cameron, Helen, (2010), *Talking About God In Practice: Theological Action Research And Practical Theology*, SCM Press, London. S. 36.

⁵⁹ Ibid. 64.

⁶⁰ Ibid. 17.

reflektere som bidrar til ny kunnskap og nytt erfaringsgrunnlag å starte denne sirkelen på.⁶¹ På den andre siden er svakheter med aksjonsforskning at funnene generelt kan være forbigående eller i stadig endring fordi mennesker alltid er i bevegelse.⁶²

ARCS-teamet viser til *Four Voices of Theology*. I dette prosjektet vil jeg i hovedsak forholde meg til den *operative* teologien som er de normer og forventninger knyttet til bønn blant disse menneskene. Dette dreier seg om den teologien som deltagerne praktiserer. Men jeg er også innom andre stemmer som for eksempel *157 bøtter*, som kan gå mer i retning av *normativ* teologi ettersom den ligger tett opp mot kirkens liturgi med liturgisk inndelte kapitler. I tillegg er jeg innom *forfektet* teologi med tanke på gruppens uttrykk av tro og *formell* teologi med tanke på dialogen mellom spiritualitet og liturgi.⁶³

Jeg vil ta et forbehold med tanke på at jeg kun har tilgang til rapportert og reflektert praksis fra deltagerne selv. Jeg har i denne forskningen ingen observasjon av hverdagsrutinene til forskningsdeltagerne. Denne formen for produksjon av materiale er inspirert av aksjonsforskning, men er også en abduktiv metode. Det vil si at data, teori og metode jobbes med om hverandre i en hermeneutisk sirkel. For-forståelse og funn som bekrefter eller gir nye forståelser går stadig tilbake til teorien og søken etter nye funn.⁶⁴ Forskningen formes derfor hele veien av meg som forsker som tar stilling til hvilken retning intervjuene tar form. Metoden er godt egnet for å gå i dybden og for å undersøke konkrete miljøer.⁶⁵

Et kjennetegn ved aksjonsforskningsdesign er at jeg vil forske *sammen med* forskningsdeltagerne, ikke bare *på* dem. Jeg vil ta for meg forskningsspørsmålet som case, og utfører dybdeintervjuer og fokusgrupper med semi-strukturerte intervjuer gjennom perioden med medforskerne.⁶⁶ Det vil si at en på forhånd har en liste med spørsmål en ønsker å stille til forskningsdeltagerne, men har stor fleksibilitet til å stille oppfølgingsspørsmål og gå videre på tema forskningsdeltagerne selv ønsker.⁶⁷ Engasjementet har vekket en glød hos

⁶¹ Cameron, Helen, (2010), *Talking About God In Practice: Theological Action Research And Practical Theology*, SCM Press, London. S. 50.

⁶² Ibid. 42.

⁶³ Ibid. 14 og 54.

⁶⁴ Alvesson, M., & Skoldberg, K. (2000). *Reflexive methodology: New Vistas for Qualitative Research*. London. Sage. S. 198 og 239.

⁶⁵ Repstad, Pål (2007) Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag. 4. Utgave, Oslo, Universitetsforlaget. S. 23.

⁶⁶ Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research Methods*, 3 utgave, Oxford university press. S. 71 og 76.

⁶⁷ Ibid. 470.

forskningsdeltagerne, og flere svar som endret seg gjennom intervjuet. Svarene har ofte gått fra å være korte, konkrete og det jeg opplever som forskningsdeltagernes ønske om å gi et ”rett svar”, til å bli mer utfyllende, ærlige og forvirrede. Ofte kommer spørsmål og ”kaos-tanker” i gruppen etter at noen allerede har gitt ”standard-svaret”.

Grunnen til at jeg valgte fokusgruppemetoden er nettopp dette at jeg ønsket å fremheve refleksjonen og samtalen som jeg opplever som viktig for å danne et mest mulig gjenkjennbart materiale som gjenspeiler den faktiske virkeligheten og ikke bare den ideelle virkeligheten i forskningsdeltagernes øyne. Fokusgruppen er formet av miljøet og teologien til Storsalen over en lengre tidsperiode, og er derfor naturlig preget av dette.⁶⁸

Forskningen er preget av enkelte praktiske utfordringer. Gruppen er forholdsvis stabil, men det er likevel noe variasjon i hvem som deltar på de ulike samlingene. Dette fører til at det er noe mer utfordrende å se utviklingen til hver enkelt i gruppen gjennom perioden. Prosjektet gjennomføres i sommerferien av praktiske årsaker, noe som både har positive og negative konsekvenser. Det som er mest positivt er at det er forholdsvis greit å finne et felles møtetidspunkt på kveldstid, ettersom alle fritidsaktiviteter og engasjementer har pause. I tillegg har flere av forskningsdeltagerne kommentert at motivasjonen er høy ettersom sommermånedene ofte oppleves som en ”tørkeperiode” i bønnelivet fordi det er færre faste samlingspunkt i menigheter og hverdagsliv. På den andre siden får det negative konsekvenser fordi noen forskningsdeltagere reiser på ferie en samling. I tillegg vil en kunne hevde at sommerferien har et annet preg enn hverdagslivet, og kan derfor gjøre det vanskeligere å beholde den faste rutinen som flere forskningsdeltagere sier de ønsker seg når hverdagen inntreffer.⁶⁹

3.2 Utvalg

Dette delkapittelet deler jeg igjen i fire underkapitler. Jeg vil argumentere for valg av kontekst for forskningen, valg av forskningsdeltagere, utvalgets omfang og til slutt teoretikere jeg vil bruke i forskningen.

3.2.1 Kontekst

Jeg har valgt Storsalen menighet som kontekst. De viktigste argumentene for dette er:

- Storsalen er en menighet med mange unge voksne medlemmer.

⁶⁸ Ibid. 33-39.

⁶⁹ Ibid. 33-39.

- Det er en menighet hvor medlemmene i stor grad kommer fra andre kirkesamfunn og kontekster enn Den norske kirke og Normisjon og har dermed forskjellig erfaring med liturgi.
- Menigheten har høyt engasjement og mange stemmer i utviklingen av liturgien for menigheten.
- Alle redaktørene av *157 bønner* har vært eller er ansatt i Storsalen menighet. Dette er relevant og kan få mulige konsekvenser for utfallet av forskningen. Mange av forskningsdeltagerne har personlig kjennskap til redaktørene, som kan gi boka en tydeligere normativ status ettersom forfatterne trolig har ”creds” hos dem, slik forskningen til Marius Økland antyder at informantene hans bruker fan-språk om predikanter utfra forkynnernes etos. Han viser også hvordan spørsmål som ”Hvordan var dagens preken?” besvares med ”Dagens predikant var...” I min forskning kan dette få betydning fordi forskningsdeltagerne forbinder bønnene med redaktørene. Om redaktørene liker bønnene, vil kanskje forskningsdeltagerne være positive på grunnlag av redaktørene.⁷⁰

Disse elementene gjør Storsalen til et godt forskningsobjekt for forskningsspørsmålet mitt.

3.2.2 Forskningsdeltagere

Jeg har drevet med det Bryman kaller *målrettet rekruttering* av forskningsdeltagere. Dette står i kontrast til tilfeldig innsamling av forskningsdeltagere.⁷¹ Kriteriene jeg har valgt utfra er at jeg både ønsker kvinner og menn, spredning i kirke/organisasjonsbakgrunn, spredning i studieretning/yrke, og fast deltagelse på de ulike kvelds-gudstjenestene i Storsalen. Jeg har gjort et bevisst valg i å ta med mennesker som jeg kjenner til, for å sikre en stabilitet av deltagere som jeg vet vil være med hele perioden, og som har uttrykt meninger om liturgien i menigheten eller et personlig ønske om endrede bønnerutiner i eget liv.⁷² Jeg informerer forskningsdeltagerne både muntlig og skriftlig om at alle intervjuer er anonymisert og at jeg ønsker ærlige svar, og ikke det de tror jeg ønsker å høre.

Jeg opplever forskningsdeltagerne frie og ærlige til å svare det de mener, selv om de kjenner meg, ettersom flere har trukket frem argumenter de er vel vitende om at jeg er grunnleggende uenig i. Jeg opplevde relasjonen til forskningsdeltagerne som positiv fordi

⁷⁰ Økland, Marius, (2016) ”Jeg er veldig fan av NN, han er kjempeslink. – En empirisk undersøkelse av hvilken betydning predikanter etos har for tilhørere av forkynnelse I Storsalen menighet.” S. 55 og 42.

⁷¹ Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research methods*, 3 utgave, Oxford university press. S. 418.

⁷² Ibid. 418.

forskningsdeltagerne virket trygge og engasjerte fordi de kjente til prosjektet og min motivasjon også utenfor gruppen. Likevel kan det være problematisk at denne kjennskapen til meg personlig kan ha forhindret enkelte svar. Selv om jeg har vært tydelig på at alt er anonymisert i oppgaven, vil likevel jeg ha innsikt i hva hver enkelt har svart. Dette kan potensielt ha vært et hinder for noe informasjon, jeg tror likevel det ikke har vært tilfelle her ettersom materialet mitt vitner om at forskningsdeltagerne svarer og reflekterer ærlig fordi det stadig kommer frem komplekse og motstridende svar. Alle forskningsdeltagerne leverte skriftlig samtykke til å delta i studien og har sagt seg villige til å være med hele prosessen. Skjema for samtykke er utformet etter mal fra Personvernombudet, som også studien er meldt inn til og godkjent av.⁷³

3.2.3 Omfang

Ti forskningsdeltagere har deltatt på fire ulike gruppeintervjuer, av disse har fire forskningsdeltagere i tillegg hatt personlig dybdeintervju før og etter prosjektets periode. Disse fire forskningsdeltagerne er valgt utfra motivasjon til prosjektet, og med tanke på spredning i tidligere kirketilhørighet. To av dem har vokst opp i Dnk, en har vokst opp i Filadelfia, og en er uten tidligere kirketilhørighet. Til sammen utførte jeg tolv intervjuer. Dette vil jeg hevde jeg kan forsvare er hensiktsmessig utfra metodiske grunner med tanke på at feltet mitt er forholdsvis smalt, og jeg dermed ikke trenger like mange forskningsdeltagere for å oppnå metning.⁷⁴ Jeg vil også si det er samsvar mellom antall forskningsdeltagere og oppgavens størrelse (30 stp).

3.2.4 Teori

I teorikapittelet argumenterer jeg for valg av teoretikere. Kaufman og artikkelen ”The real thing?” blir mitt hovedfokus i den teologiske samtalen. Dette fordi artikkelen går rett på kjernen av min analyse av intervjuene. Artikkelen var ikke med fra starten av prosessen, men ble en viktig samtalepartner etter hvert som analysen tok retning. Dette er noe av det som viser den hermeneutiske og abduktive prosessen, som gjør at jeg ikke kun jobber induktivt, selv om jeg har induktive trekk.

3.3 Hvordan analysen er gjennomført

Analysen er ivarettatt med detaljert gjennomarbeiding. Spørsmålene til intervjuene var nøye gjennomtenkt og formulert. Selve intervjuene ble utført i Storsalens kontorlokaler på

⁷³ <http://www.nsd.uib.no/personvern>, godkjent 01.07.2016.

⁷⁴ Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research Methods*, 3 utgave, Oxford university press. S. 425.

kveldstid. For å sikre en riktig forståelse, og helhet er lydopptakene hørt gjennom flere ganger, før de ble transkribert og analysert. Transkribering inneholder alltid tolkning, og jeg har derfor transkribert mest mulig ordrett, med unntak av tenkelyder og pauser. Dette for å få en bedre flyt i lesningen. Pauser og tenkelyder kan imidlertid ha betydning for fortolkningen, men i denne sammenhengen er betydningen etter min oppfatning, mindre enn nytten av å droppe dem. Ved å droppe disse detaljene kan jeg risikere at jeg mister noe av usikkerheten i svarene.

At forskningsdeltagerne trenger pause eller lager tenkelyder før de svarer kan vise at dette er noe de ikke har tenkt på før, og dermed kanskje ikke et gjennomtenkt svar. Likevel tror jeg ikke dette gjør at materiale går tapt ettersom forskningsdeltagerne er forholdsvis ”gjennomsiktige” i svarene sine. Kommentarene kommer kjapt, og det er flere tilfeller hvor forskningsdeltagerne tar med gruppen på sitt pågående resonnement. Den i gruppen som eventuelt har tenkt på temaet som snakkes om tidligere tar ofte til orde med en gang, dette gir de andre muligheten til å tenke i mellomtiden og svarene blir sannsynligvis formet noe av hva den første forteller. I tillegg er det som nevnt flere tilfeller med ”kaos-tanker” som tydelig gjenspeiler den usikkerheten i svaret som og kunne oppstått ved tenkelyder og pauser. Intervjuene har først blitt kategorisert i spørsmål og svar, før jeg videre så på hvordan noen svar også svarer på spørsmål som kommer senere i intervjuet. Videre hører jeg om det kommer opp noen tema jeg ikke hadde tenkt på forhånd og følger dette opp i neste intervju.

På grunnlag av denne avhandlingens omfang har jeg valgt å bruke ”konvolutt-metoden” som Pål Repstad beskriver i boken *Mellom nærhet og distanse*⁷⁵ fremfor dataprogram for å analysere materialet. Gjennom denne metoden har jeg lest materialet grundig og sortert det jeg oppfatter som relevante kategorier for forskningen. Etter å ha gjort dette leste jeg materialet i sammenheng nøye for å finne potensielt nye sammenhenger. Til slutt klippet jeg sitater fra intervjumaterialet og kategoriserte dem i tematiske konvolutter, for å se om jeg kunne finne andre sammenhenger. Fordelen med denne metoden er at man leser materialet mange ganger og blir godt kjent med innholdet, og dette øker sannsynligheten for å oppdage interessante kategorier. Ulempen jeg har vært mest bevisst på er at man kan risikere å ødelegge noe av helheten ved å klippe i materialet. Likevel vil jeg hevde denne ulempen

⁷⁵ Repstad, Pål, (2007), *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder I samfunnsfag*. 4.Utgave. Universitetsforlaget. Oslo. S 126.

kompenseres ved de mange gjennomlesninger som jeg vil hevde fremmer en helhetlig forståelse av materialet.

Jeg startet prosjektet med en tanke om å fokusere på forskningsdeltagernes utvikling og tanker om liturgibruk. Allerede ved første fokusgruppe-intervju ble fokuset hos forskningsdeltagerne trukket i retningen bønn og ekthet, det var et tydelig engasjement-punkt hos flere av dem. Ektheten som snakkes om dreier seg om bønnen oppleves inderlig, og sann utfra tro og følelser. Utfra intervjuene fant jeg temaet ”spiritualitet” mest interessant, og endret derfor hovedfokus og vektlegging til dette feltet.

3.4 Kvalitetskriterier

Spørsmålet om validitet dreier seg om årsakssammenhengen.⁷⁶ Mange forskere vil hevde drøfting av validitet ikke er relevant for kvalitativ forskning på samme måte som kvantitativ forskning. Jeg vil likevel stille meg bak Kvale, som skriver at ”validiteten kommer til å avhenge av kvaliteten på håndverk”.⁷⁷ Sammenhengen mellom hva som skjer med innstillingen hos forskningsdeltagerne til liturgi i løpet av denne to måneders perioden, vil jeg tenke kan ha en naturlig sammenheng med bruken av boka. Dette er også noe jeg har spurt direkte om i intervjurundene, men kan likevel ikke si at det har en selvsagt sammenheng ettersom mange momenter kan spille inn i løpet av åtte uker. Den eksterne validiteten som sier noe om denne forskningen kan brukes i andre settinger, kan være lav i noen sammenhenger og høy i andre. Resultatene kan gi gjenklang i flere lignende kontekster, og jeg vil hevde den er forholdsvis valid i flere kirkesamfunn. Likevel vil det være store forskjeller om konteksten endres. Dette er forskning rettet mot denne konkrete gruppen, og kan etter mitt skjønn ikke generaliseres i andre aldersgrupper eller utenfor et kirkesamfunn.⁷⁸ Den kan likevel si noe viktig om disse menneskenes holdninger som forhåpentligvis vil gi leserne overskridende gjenkjennelse slik Repstad beskriver.⁷⁹

Ifølge Kvale gjelder reliabiliteten, eller påliteligheten ”konsistensen av forskningsresultater”.⁸⁰ Den interne reliabiliteten, som for eksempel spør om det er flere

⁷⁶ Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research Methods*, 3 utgave, Oxford university press. S. 47.

⁷⁷ Kvale, S. (1996). *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, Calif. S. 241.

⁷⁸ Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research Methods*, 3 utgave, Oxford university press. S. 390.

⁷⁹ Repstad, Pål, (2007), *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder I samfunnsfag*. 4. Utgave. Universitetsforlaget. Oslo. S. 136.

⁸⁰ Kvale, S. (1996). *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, Calif. S. 235.

lyttere til stede og kan bekrefte at det som refereres er sant, er lav. Det blir tatt lydopptak av alle intervjuene, men transkriberes personlig. Den eksterne reliabiliteten er delvis høy. Spørsmålene er nedskrevet og kan repeteres, og om jeg spør de samme menneskene ville jeg sannsynligvis fått noenlunde like svar, men med ny formulering. Dette har jeg også testet ved å stille noen like spørsmål i gruppeintervju og individuelle intervju. Jeg har med dette sett at jeg får like svar, som viser at de er åpne i gruppen og ikke legger lokk på egne tanker, i tillegg til at det understøtter den eksterne reliabiliteten.⁸¹ Likevel vil min rolle som forsker påvirke svarene i noen grad, ettersom forskningsdeltagerne kjenner meg, og jeg ikke er nøytral. Ettersom jeg har drevet semi-strukturerte intervjuer har jeg dratt intervjuene i den retningen jeg finner interessant for forskningsspørsmålet mitt når jeg har fått svar jeg ikke hadde forventet. En annen forsker ville sannsynligvis spurt annerledes. I tillegg tror jeg relasjonen en forsker har med forskningsdeltagerne er unik, og derfor kan relasjon prege svarene som kommer.

Verken jeg eller forskningsdeltagerne er objektive, og jeg har som nevnt sterk tilknytning til Storsalen og kjennskap til samtlige redaktører av boken. Overførbarheten vil jeg hevde er til stede om en samler en gruppe i Storsalen utfra samme premisser som jeg har gjort her. Forskningsdeltagerne er formet i en forholdsvis homogen gruppe i Storsalen, som ukentlig får mange like innputt med tanke på liturgi og bønn, overførbarheten til andre mennesker er derfor preget av dette.⁸² Samtidig viser analysen at temaer som blir tatt opp kan gi gjenklang i mange menneskers liv, også utenfor Storsalen. Jeg vil hevde det ikke er spesielt for unge voksne i Storsalen å bli drevet av "flinkhetsjaget" når det kommer til bønn og i livet generelt.

3.5 Etiske refleksjoner

I denne studien har deltagerne blitt ivaretatt ved at alt er anonymisert og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD). Årsaken til dette er at forskningen inneholder personopplysninger om religiøs oppfatning. Alle har som nevnt levert samtykkeskjema, og kan når som helst trekke dette tilbake uten å oppgi begrunnelse. Ved prosjektets slutt vil alle lydopptak være slettet og personopplysninger anonymisert. Under gruppeintervjuene har vi unngått å bruke runder med spørsmål og svar, slik at det skal være enkelt å unngå enkelte spørsmål om noen føler det er overtråkk over sine private grenser. I de individuelle dybdeintervjuene har jeg fremhevet at alle svar er anonymisert, men at om de likevel ikke

⁸¹ Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research Methods*, 3 utgave, Oxford university press. S. 390.

⁸² Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research Methods*, 3 utgave, Oxford university press. S. 49.

ønsker å svare på enkelte spørsmål er det greit. Jeg har opplevd deltagerne som trygge i situasjonen og har opplevd at alle har vært trygge på å si ifra om det er noe de ikke ønsker å dele. Dette har vært høyt respektert i gruppen.

Alle intervjuer har blitt oppbevart på min private Mac, som er beskyttet med brukernavn og passord. Etter å ha transkribert intervjuene er alle navn og sporingsmateriale slettet.⁸³

Menigheten hvor jeg utfører forskningen er ikke anonymisert fordi den har såpass sterke særpreg når det gjelder medlemsmasse, liturgi og forhold til *157 bøtter*, at det ville vært uhensiktsmessig. I tillegg er konteksten i seg selv så viktig for selve oppgaven, at det ville vært et hinder for forskningen. Dette er avklart med prest og daglig leder i Storsalen.

3.6 Min rolle som forsker

Som nevnt i introduksjonen har jeg lenge vært engasjert i Storsalen, og har sterk tilknytning til menigheten og derfor kjennskap til redaktørene bak *157 bøtter*. Dette har jeg forsøkt å være bevisst på gjennom hele skriveprosessen, slik at min bakgrunn ikke skal prege forskningen mer enn ønskelig. Likevel er dette mindre problematisk enn det kunne vært, ettersom jeg selv ikke skal mene noe om boken eller se på min egen forandring med tanke på liturgi, men observere andres prosess. I tillegg tar jeg forskningsdeltagerne inn i et prosjekt med en daglig rytme med bønneboken jeg selv står utenfor. Tradisjonen jeg selv står i, er tett vevd sammen med flere av deltagerens utgangspunkt. Likevel er flere av dem vokst opp i andre deler av landet, i andre konfesjoner og dermed vil den *normative* og den *formelle* teologien *Four Voices of Theology* beskriver sprike noe.⁸⁴

Noen ser på objektivitet i forskning som et ideal, men ettersom objektivitet i mine øyne er en umulighet når mennesker arbeider med mennesker, ønsker jeg heller å være bevisst min subjektivitet. Forskningen blir aldri nøytral, og det vil prege utfallet hva hver enkelt føler for boken, men dette er og i stor grad hensikten. Det er også en rekke fordeler ved å ha både innefra og utenfraperspektiv i forskningen. Innenfraposisjonen min gjør det mer sannsynlig å kunne lete frem de gode spørsmålene, ettersom jeg vet hva som rører seg i menigheten og hos enkelte av forskningsdeltagerne. Jeg har selv brukt bønneboken, og kjenner mange av tankene bak forfatterskapet. Natalie Wigg-Stevenson er en av dem som fremhever verdien av dette utenfra- og innenfra perspektivet. Hun viser på linje med mange andre at det er mer

⁸³ Ibid. 135.

⁸⁴ Cameron, Helen, (2010), *Talking About God In Practice: Theological Action Research And Practical Theology*, SCM Press, London. S. 54.

interessant å se hvordan noe faktisk er, enn hvordan det burde være, eller hvordan det er ment å være.⁸⁵ Som aktør peker hun på fordelene med å være insider i forskningsprosjektet, og produsere teologisk kunnskap gjennom etnografisk-teologiske prosjekt.⁸⁶ Dette perspektivet tror jeg blir lettere å fange opp om man er både innenfra og utenfra.

Den britiske etnografisk orienterte teologen og ”youth ministry” forskeren Pete Ward bruker begrepet ”critical appreciation” som hermeneutisk begrep om denne grunnholdningen til sin forskning på lovsang.⁸⁷ Denne holdningen er på samme måte som min om å ha et innenfor og et utenfra perspektiv på forskningsgrunnet. I mitt tilfelle betyr innenfraposisjonen at jeg er inne i samme bønnekultur og kan rette spørsmål utfra hvordan jeg selv har opplevd ”flinkhetsjaget” og fokuset på at bønn må være ”ekte”. Dette ville jeg sannsynligvis ikke tenkt på som relevant dersom jeg ikke kjente til miljøet. Utenfraperspektivet til en forsker utenfra kan selvsagt gjøre interessante funn, men det vil sannsynligvis gjøre at man legger merke til andre ting enn med et innenfraperspektiv.

Jeg har lagt spesielt merke til at jeg og forskningsdeltagerne har forholdsvis lik referanseramme da vi snakket sammen under intervjuene. Vi har mange like ord og begreper om liturgi og bønn som kan være typiske for en Storsalengudstjeneste. I mine øyne bidro dette til god kommunikasjon og spennende funn. Slik Ward beskriver begrepet ”critical appreciation” opplever jeg at min forskerrolle gjenspeiler disse tankene, og vil derfor bruke dette begrepet om min forsknings og hermeneutiske holdning til denne avhandlingen. Dette gjør at jeg har mulighet til å se om tankene bak boken treffer forskningsdeltagerne slik redaktørene har tenkt. I min forskning blir dette relevant fordi boken er liturgisk delt inn for å skape en rytme i bønnerutinene. Denne rytmen er høyst relevant for å se om den endrer forskningsdeltagerens tanker om liturgi. Ved å ivareta utenfraposisjonen av selve prosjektet drar jeg fordeler av å være åpen og nysgjerrig på hva som skjer med forskningsdeltagerne, uten selv å ha faste tanker av hva jeg selv opplever og dra prosjektet i min retning.

Et tema jeg ikke har vært innom her er forholdet mellom kjønn og makt. Som kvinnelig forsker vil jeg sannsynligvis få andre svar enn en mann ville gjort. I tillegg er flertallet av forskningsdeltagerne jenter. Dette er fordi flest jenter meldte tidlig interesse om å være med i

⁸⁵ Wigg-Stevenson, Nathalie (2014) *Ethnographic Theology – An Inquiry Into The Production Of Theological Knowledge*, Palgrave macmillan. S. 167.

⁸⁶ Ibid. 169-170 og 173-175.

⁸⁷ Ward, Pete, (2005) *Selling Worship*, Bletchly, Milton Keynes, Paternoster Press. S. 5-7.

prosjektet. For å sikre en motivert gjeng som ville gjennomføre hele perioden ønsket jeg mennesker som selv meldte interesse. Likevel var guttene som meldte sin interesse tidligst ute. Utfra analysen har jeg ikke observert noen forskjeller jeg opplever er knyttet til kjønnsroller, forskjellene i større grad knyttet til personlighet og yrkesretning. Hvilken betydning kjønns spørsmålet faktisk får for prosjektets resultater er jeg usikker på. På grunn av oppgavens omfang og ingen klare sammenhenger i analysen går jeg ikke videre inn i kjønns teorier.

4.0 Analyse – Hva kom egentlig frem gjennom 12 intervjuer?

Kapittel 4 omhandler selve analysen av materialet fra intervjuene jeg har gjennomført utfra denne avhandlingens forskningsspørsmål. Noen vil hevde at det empiriske materialet taler for seg selv ved kvalitativ forskning, men jeg vil likevel hevde at det taler med ulike stemmer og kan tolkes i ulike retninger, derfor er det viktig som forsker å få en helhetlig oversikt og ta kontroll over materialet. Temaene jeg velger å fokusere på i dette kapittelet har oppstått utfra analysen av det empiriske materialet, eller som direkte resultat av intervjuguiden. I tillegg har jeg sett på litteraturen presentert i teorikapittelet, for å ha flere faglige perspektiver på temaer som dukker opp.

Opplegg:

Forskningsdeltagerne har blitt intervjuet utfra følgende premisser:

Mål: Finne ut hvordan bruken av *157 bøtter* over en to måneders periode erfares av unge voksne og om det påvirker deres bønnepraksis og syn på liturgi. Kan bøtter ”utenfra” i form av boken påvirke et bønneliv ”innenfra”?

- Varighet: åtte uker.
- Fokusgruppe: ti deltagere.
- Fellessamlinger: fire.
- Dybdeintervju: fire deltagere. To intervjuer hver.
- Lese innledninga til ”dagens kapittel” hver dag første uka.
- Lese en eller flere bøtter i ”dagens kapittel”, hver dag.
 - o Mandag: Vår Far
 - o Tirsdag: Kyrie
 - o Onsdag: Gloria
 - o Torsdag: Credo
 - o Fredag: Sanctus
 - o Lørdag: Agnus Dei
 - o Søndag: Benedicamus

4.1 Presentasjon av materialet

For å skape en oversikt vil jeg nå helt kort presentere menigheten og forskningsdeltagerne. Jeg vil oppgi kjønn, aldersgruppe og yrke. Deres egentlige navn er byttet ut med pseudonymer for å bevare deres anonymitet. Dette gjør jeg for å gi noen knagger for å plassere dem, uten at for mye av identiteten deres avsløres.

Menighet

Menigheten jeg har valgt å utføre forskningen i er Storsalen menighet. Dette er en forholdsvis stor sentrumsmenighet preget av mye frivillighet, engasjement og stort studentarbeid med høy grad av gjennomstrømming. Grunnen til at jeg valgte akkurat denne menigheten er fordi jeg selv har en sterk tilknytning hit, og jeg synes det er spennende å se bønnebokens nedslagsfelt i menigheten hvor redaktørene selv har sin tilhørighet.

Forskningsdeltagere

Ida

- 25-30 år
- Teologistudent på høyere grad

Erik

- 25-30
- Musikkstudent

Gina

- 25-30 år
- Energiingeniør

Mia

- 25-30 år
- Sykepleier

Olav

- 20-25 år
- Ingeniørstudent

Irlin

- 20-25 år
- UKT-student

Hedda

- 20-25 år
- Sykepleier

Elise

- 25-30 år
- Musikkstudent

Hanna

- 20-25 år
- Teologistudent på lavere grad

Karoline

- 20-25 år
- Medisinstudent

4.2 Bønnerutiner

"*Bønnen er i sitt vesen en dialog*" sier religionsfilosofen G.van der Leeuw.⁸⁸ En dialog er tosidig, den utarbeides gjennom en form for relasjon. En kan aldri vite hvordan en dialog tar form og hvor den ender. Likevel er bønnerutinen annerledes enn en dialog mellom to mennesker. Den fysiske tilstedeværelsen, og forventningen om et tydelig svar kan virke fjernt. Derfor ønsker jeg og starte denne analysen med å rette fokuset mot ønsket om fasthet og rutiner i denne type dialog. Denne fastheten kan kanskje gjøre det lettere å holde dialogen gående, på tross av manglende opplevelse av svar. Noen av de gjennomgående mønstrene hos forskningsdeltagerne dreier seg om nettopp dette. Spørsmålene som stilles blir flere ganger vinklet inn mot tema bønnerutiner uten at dette ordet ble brukt i selve spørsmålet. Allerede fra første spørsmål kommer dette frem. Da jeg spurte hvilke forventninger forskningsdeltagerne hadde til denne tomånedersperioden sier Irlin:

Mine forventninger er at jeg for ei gang skyld skal klare å ha faste bønnerutiner nå når det er sommer.

Karoline repliserer dette og sier:

Jeg har ganske høye forventninger. Jeg har kommet litt ut av rutiner på å be og lese i Bibelen den siste tida, så jeg håper skikkelig at det kan være en god start på en ny tid med rutiner.

Gjennom disse svarene kan en se hvordan rutiner er noe som kommer og går hos forskningsdeltagerne, samtidig som det er et tydelig ønske om å ha faste rutiner. Dette er en så tydelig gjenganger at dette blir et hovedfokus for både analysekapittelet og drøftingskapitlet. Hvorfor rutinene går i bølger kan det være mange årsaker til. En hverdag med ulikt preg fra

⁸⁸ Grun, Anselm, (2002) *Bønnen – et møte*, Luther forlag, S. 10.

dag til dag er hovedpoenget som trekkes frem. Dette gjør prosjektet enda mer relevant ettersom det utføres i sommerferien, slik Irlin påpeker. For å klare å skape en bønnerutine er man avhengig av å skape den på tross av at dagene er forskjellige. Flere har påpekt at om ikke det blir tid på morgenen så forsvinner resten av dagen av seg selv. Det synes å være en diskrepans i disse uttalelsene ettersom flere av de samme forskningsdeltagerne forteller at de har vokst opp med kveldsbønn. Dette er det som er den integrerte rutinen fra barndommen. Dette er interessant ettersom Karoline påpeker at det er morgenrutinen som sklir ut. Kveldsbønnen som er integrert over lenger tid helt fra barndommen, den sitter på en måte i ryggmargen. Samtidig sier hun at hun sovner før hun får avsluttet. Det ser ut til at hun sitter med en følelse av at den er for knapp, likevel gir den henne nok hvile til å sovne. Dette kan plasseres i modellen fra ”*The real thing*” som jeg presenterte i teorikapittelet i kategorien ”disiplin uten intensjon”. Men den er ”ikke god nok”, hun ønsker å ha en morgenrutine hvor hun setter fokus på dagen som kommer, og andre mennesker enn seg selv.

Mia kommenterer videre:

Jeg gleder meg til å bruke boken mer og at den skal bli et fast inventar i bønnelivet.

Ikke bare bønnelivet skal bli fastere, men også innholdet i bønnelivet kan få fastere preg med 157 bønner utfra Mias forventninger. Videre er det interessant å se hvordan Hanna påpeker sitt forhold til bønn uten rutiner. Hun har en tydelig ro på at hun har funnet en måte å kommunisere med Gud på uten noen form for bønnerutiner. Hun forteller det selv på denne måten:

Jeg har aldri vært så glad i liturgi og sånt, så jeg har jo et litt sånn forhold til Gud at jeg snakker med han. Det er ikke noe veldig fast. Så spennende å se hvordan det fungerer med de faste bønnene. Jeg er litt spent på om det liksom virker i meg på en måte.

Hanna sier at hun er spent på om denne måten å be på virker i henne synes jeg er en tankevekker. Bønn er som nevnt tidligere kommunikasjon med Gud, en måte å ha en relasjon på. Det er utallige måter å be på, Hanna har her funnet en måte hun liker. Hun er en tydelig ”prayer on the go” slik Kaufman presenterer i artikkelen. Men vil dette si at andre måter ikke virker for henne? Kan hun ikke komme i kontakt med Gud ved å be bønner andre har

formulert for henne? Dette går rett til kjernen til forskningsspørsmålet. Opplevs disse bønnene som ”ekte”, og vil holdningen til ekthet endre seg gjennom denne perioden? Hanna viser her hvordan hun tenker at hun snakker til Gud, hun har aldri vært glad i liturgi. Det kan se ut som hun tenker seg at liturgi ikke dreier seg om ”ordentlig bønn” ettersom den er fast, og man ikke sier det en tenker, men det en har lært.

Erik forteller i et av dybdeintervjuene at han egentlig er veldig fornøyd med sitt eget forhold til bønn. Det er avslappet og ukomplisert. Likevel har han de 3-4 siste årene blitt bevisst på at han har et ønske om mer rutine-basert bønn. Dette hevder han henger sammen med at han ønsker en mer fast form for daglig bibellesning, refleksjon og meditasjon. Utfra denne kan det se ut som Erik forholder seg til bønn som ”disiplin uten intensjon” fra Kaufmans typologi.

Det høye tempoet i hverdagen til forskningsdeltagerne tenkte jeg i første omgang var utfordringen med tanke på en ny rutine som skulle innarbeides, men Gina fremhever at det ikke nødvendigvis er tempoet som gir utfordringer, men *mangel på fast rytme*. Hun hevder det er enklere å innarbeide en rutine i en stram timeplan, enn i ferier og helger uten fast rytme.

Olav retter fokuset mot rutinen som nødvendig for opprettholdelse av relasjonen med Gud. Han fremhever poenget med fastheten i bønn og bibellesning for at ikke det skal bli intensivt en periode og dalende ei ukes tid uten noen åndelige innputt. ”Da blir det på en måte revet ned igjen” sier han. Relasjonen med Gud kan utfra Olavs refleksjoner åpenbart gå opp og ned, men det kan også rives ned den relasjonen som allerede er bygget om det går dager uten bibellesning. De forrige ukene ble plutselig verdiløse om man ikke holder det vedlike slik jeg forstår Olav. Dette synes jeg er et interessant funn. Vedlikeholdelsen av daglig rytme står i fokus, ikke bare for å få en tettere relasjon med Gud, men også for å unngå at relasjonen brytes ned. Slik jeg forstår Olav, så er han redd for at passiviteten uten rytme skal dra han bort fra relasjonen med Gud. Likevel er det en tankevekker at han legger trykk på at relasjonen han har opparbeidet går i minus om han ikke har en fast bønnerutine ei uke.

4.3 Flinkhetsjaget

”Generasjon prestasjon” har blitt et mye brukt begrep de siste årene. Begrepet brukes for å beskrive hvordan unge i dag enten har et press utenfra eller legger et press på seg selv om å prestere på alle punkter i livet. Dette uttrykket oppstått som en reaksjon på et umenneskelig press utenfra og innenfra, som gjør at unge mennesker ”møter veggen”. Mange opplever at de

ikke klarer å leve opp til kravene som stilles på skolen, i venneflokken og i familien. Det kan være ulike grunner til dette. Det jeg har lagt merke til er hvordan denne kulturen har begynt, eller eventuelt fortsatt å prege bønnelivet. Dette var et tema som raskt kom opp i fokusgruppen. Når Olav beskriver sine bønnetema sier han:

Jeg ber mye om kraft og hjelp til endring liksom.

Denne setningen sier mye. Både at Olav ønsker en endring i livet sitt, og at han trenger kraft til å gjøre det. Utfordringen kommer når dette blir et punkt på dagens gjøremål som man må få tid til for å føle seg god nok som kristen. Mia forteller om sine forventninger til prosjektperioden:

Jeg gleder meg til å ha en ny måte å bruke bønneboken på. Jeg håper jeg kan få et godt bønneliv da, det trenger jeg litt inspirasjon for å få.

Gina repliserer:

Jeg føler også på det at i det siste har jeg vært skikkelig dårlig til å sette ord på bønner i det hele tatt. Jeg prøver liksom å be, men så bare, erh, jeg har ikke de riktige ordene for å si det sånn.

Jeg opplever det som at Gina nedvurderer seg selv, som også var typisk for Kaufmans informanter i kategorien ”stor intensjon, men mangler disiplin”. Mønsteret hos forskningsdeltagerne som jevnlig evaluerer sitt eget bønneliv er at det er gjennomgående negativt evaluert. De fine ordene Gina har hørt tidligere ligger ikke naturlig hos henne, og skaper derfor en avstand mellom ord og følelser. Hva som faktisk defineres som et godt bønneliv forsøkte jeg å nøste videre opp i. Ida beskriver et godt bønneliv som en blanding av rutine, fritt og impulsivt, både alene og sammen. Ut fra idealene som settes, ser det ut til at målet er å bruke mye tid i bønn. Ida beskriver alle former for bønn utenom stillheten. Bønn blir noe som skal gjøres fast både organisert sammen og alene i tillegg, bønn får derfor et *gjørefokus* fremfor et *hvilefokus*. Fokuset på at man kan be variert og mye, opplever jeg som positivt utfra at Jesus oppfordrer disiplene sine til bønn. Bønn kan være med på å skape en fellesskapskultur som stikker dypere enn andre relasjoner, og er sånn sett uproblematisk.

Likevel forteller Ida at det fort blir ei ”flinkhetsgreie” å formulere gode bønner når man ber høyt i grupper.

Elise forteller videre hvordan hun jobber med bønnetemaene sine for å be mer for andre. Hun skulle ønske hun var flinkere til å be for andre, hun ønsker videre at hun kunne strukturere bønnene for å holde et tema over en lenger periode.

Jeg blir lett opphengt i mine ting på en måte (...) jeg tenker dette vil hjelpe meg til å få et bredere bønneliv. (...) jeg skulle ønske jeg var litt flinkere til å be for andre, det tror jeg vil gjøre noe med meg også på en måte. (...) jeg er ikke så flink til å være strukturert å be for noe lenge, eller over en lang tid på en måte.

Her er det mye man kan ta tak i, men min første undring er om Elise tenker hun må strukturere bønnene for Gud sin skyld eller for egen skyld. Mia har også en tanke om den strukturerte bønningen som ideal.

På jobb har jeg ofte mange tanker, slik at jeg sender opp en bønn når jeg er i vanskelige situasjoner. Jeg blir bevisst på at her er Gud med, eller her ønsker jeg at Gud skal være med. Så det merker jeg at på jobb klarer jeg å ha et visst fokus på det. (...) men så har jeg problemer med å liksom sette meg ned og samle opp bønnene i en fast rutine da. (..) jeg er så dårlig på å holde strukturen, så det blir det jeg står og går i der og da.

Fokuset om å be for andre enn seg selv slik Elise trakk frem er en tydelig gjenganger. Videre kommer det frem hvordan idealet i bønnelivet er å ha en fast tid, noe som gjenspeiler det pietistiske og evangelikale idealet om en stille stund. Slik Gina forteller, kan det se ut til at det er en vane som bør være mulig å holde og at hun kanskje kjenner en form for press og trenger en unnskyldning for å handle annerledes. Slik hun fremstiller det så har hun gått fra å be om morgenen som ikke fremstilles som et prestasjonspluss, til å ha blitt ”dårlig” som formidler et prestasjonsminus. Det å ha denne bønnerutinen forstås altså som normalen, ikke som noe spesielt bra. På den andre siden er det en klar gjenganger i gruppen at samtlige ønsker denne ”normale” rutinen, selv om ingen av de andre i gruppen heller har denne ”normalen”. Men om man ikke klarer det bør man ha en unnskyldning for å ikke klare det.

Egentlig gjennom mye av studietiden pleide jeg å be om morgenen (...) men det har blitt skikkelig dårlig etter at jeg begynte å jobbe egentlig. Da må man opp så tidlig, men det er jo ikke noe god unnskyldning akkurat.

Olav har kanskje et litt mer avslappet forhold til dette. Likevel bruker også han et evaluerende språk om sitt eget bønneliv. ”Blitt skikkelig dårlig” og ”pleide” er nøkkelord her. Det går altså på at han hadde en vane eller rutine, og at da han mistet den så ”ble det dårlig”. Rutiner og morgnebønn kan se ut til å være avgjørende faktorer for Olavs syn på et godt bønneliv. Han fremhever samtidig denne positive siden ved når han ”får til” en form for bønnetid. Når han først har tid til å be, så oppleves det som ”digg”. Dette er en spennende beskrivelse av bønn. Hva er det som gjør at det er ”digg” å be? Er det fordi han da har ”prestert” rett og kan huke det av på en sjekkliste, eller er det digg å minne seg om at Gud er med og relasjonen til Gud i seg selv er ”digg”? Olav beskriver det på denne måten:

Jeg jobber turnus, så det er litt vanskelig det å få en fast tid på dagen. Men det er fint når jeg først har tid, da er det digg!

I dybdeintervju ved slutten av prosjektperioden forteller Ida:

Jeg tenker så vidt om bønn at jeg føler jeg ber en del, er det lov å si? Jeg har ikke hatt noe fast tid, eller satt av tid, men jeg håper jeg klarer det mer fremover selv om jeg ikke har troa på at jeg klarer det.

Jeg tolker dette som at det er en tanke om et ideal for bønnelivet. Denne tanken er etter all sannsynlighet ikke lik hos alle forskningsdeltagerne. Likevel ser jeg klare tendenser til at gjennomgående beskrivelser av et godt bønneliv dreier seg om faste rutiner, helst om morgenen, et stort fokus på bønn for andre enn seg selv og bruk av både fastlagte bønner og impulsive bønner i hverdagen. Slik Ida fremstiller det er det også forholdsvis motsetningsfylt. Hun sier hun håper hun klarer å beholde en fast bønnetid, samtidig som hun i samme setning avviser at hun kommer til å klare det. Utfra modellen i ”*The real thing*” vil Ida dermed være i ”stor intensjon, men mangler disiplin”. Likevel har hun selvinnsikt som gjør at hun ikke går hardt ut fra start, men mangler troen på gjennomføringsevnen utfra erfaringene hennes.

Jeg stilte et spørsmål på andre samling som lød ”Hva ber dere bevisst ikke om?” Her fikk jeg en tankevekkende reaksjonsrekke.

Mia:

Bevisst ikke ber om?

Hedda:

Med vilje liksom?

Olav:

Bevisst?

Karoline:

Hmmm.. Ikke ber om?

Her ble det mye summing, det var tydelig at dette var noe de ikke hadde tenkt på. Dette er ofte et tema under prekenen i Storsalen, likevel var det lite gjennomtenkt og kanskje tatt som en selvfølgelighet at de ba om hva som helst. Likevel begynte forskningsdeltagerne å reflektere over spørsmålet.

Mia:

Jeg hadde følt meg veldig egoistisk om jeg ba om konkrete ting. Jeg tror jeg aldri formulerer meg sånn.

Dette finner jeg interessant. Videre forteller Karoline at på en vigselssamtale ba presten om godt og tjenlig vær. Dette var noe hun reagerte på, samtidig som hun ikke forstod hvorfor hun reagerte. Jeg opplever dette som spennende. Det at Karoline ikke hadde tenkt at det var noe hun ikke ber om, samtidig som hun reagerer på bønn om godt vær. Hun smiler og sier videre at hun aldri ber om seier i fotballkamp eller eksamen fordi onkelen hennes en gang hadde sagt at det var juks. Det var selvsagt ment som en vits, men jeg tror likevel det lå et snev av sannhet i det. Hun ønsker ikke be om eller bry Gud med noe som ikke er fornuftig eller rettferdig ovenfor andre.

Olav repliserer:

Jeg ber gjerne ikke for at det skal gå bra, men på eksamen ber jeg alltid om at jeg skal få frem det jeg kan. (...) jeg har kanskje en tanke om at det er urettferdig om jeg får A på eksamen om ikke jeg har lest noe liksom. Det fortjener jeg jo ikke liksom.

Svaret til Olav finner jeg politisk korrekt. Olav ønsker rettferdighet, og at han skal få en rettferdig besvarelse ut fra hva han selv faktisk har lært til eksamen. Olav forteller videre at han har funnet en favorittbønn i boka som avsluttes ”Her er jeg, kom og fyll meg!” Han forteller at dette gjør han mer frimodig, han kjenner ikke like sterkt på at han trenger å være så from. ”Det føles veldig lite som ei prestasjonsgreie”. Om bønn tidligere har vært ei ”prestasjonsgreie”, så er jeg nysgjerrig på hvem han ønsker å prestere for. Er det for Gud, mennesker eller seg selv?

Gina forteller videre:

En ting som har skuffet meg over meg selv er hvor fort man glemmer bønner (fra 157 bønner). For jeg leser den, prøver liksom å tenke og huske på den, men så glemmer jeg den med en gang. Jeg prøver å få den inn liksom. Det er teit for det hadde vært så mye bedre om man hadde den med seg gjennom dagen. Men jeg har ikke klart det noe særlig bra i det hele tatt.

Hvorfor er det et mål å ha den konkrete bønner med seg gjennom dagen? Er det for egen skyld eller Gud sin skyld? På en måte kan jeg forstå at det kan være fint å ha bønner med seg for å tenke at man har kontakt med Gud hele dagen og samtidig kanskje blir litt mer åpen for bønnesvar. Likevel er det bemerkelsesverdig hvordan fokuset er rettet mot pugging og en form for ”opprettholdelse” av bønner. Det kan til en viss grad se ut til at Gina tenker bønner har sterkere kraft om den bes over en lenger periode.

I første dybdeintervju forteller Ida at hun er en sutrete beder. Spørsmålet lød ”Hvordan opplever du ditt nåværende forhold til bønn? Ida repliserer:

Opplever det? Det er en følelsesting vi snakker om nå altså? Jeg har et litt sporadisk forhold til bønn må jeg innrømme. Kanskje jeg må si jeg bruker mest tid i bønn på litt tyngre dager. Jeg er en sutrete beder. Også bruker jeg nok og litt som før jeg skal gjøre noe jeg er nervøs for. Sånn ”La det gå bra!” jeg bruker Gud som en sånn trøste

og hjelpe Gud. (...) Bønn er som regel en samtale for meg. Det er sjeldent jeg tenker at nå skal jeg be noe fast. Som regel så kaster jeg bare ut noe, og av og til har jeg hatt ei lang tankerekke, også tenker jeg på slutten "Okei Gud, ta det her!"

Det er spennende å se hvor avslappet forhold Ida har til bønn sammenlignet med de andre. Hun har et mindre evaluerende preg på egen spiritualitet enn de andre forskningsdeltagerne. På mange måter minner Ida om noen, dog et mindretall av prestene fra Kaufmans forskning som skilte seg ut som fornøyde med egen spiritualitet.⁸⁹ Dersom en ser på Kaufmans forskning som noe som kan gi gjenklang for andre prester, er Ida som er på god vei til å bli prest den eneste som har lik holdning til tanken om at hun lever i bønn. Bønnen er noe livsnært selv om den ikke alltid er bevisst.⁹⁰ Ida ber om hva som helst, klager mye og tørr å be Gud om en "quick fix" som eneste av forskningsdeltagerne. Ida er eneste teologistudent på høyere grad, om dette har betydning for hennes bønneliv er umulig å si. Men jeg observerer en påfallende ro og frimodighet i bønnespråk og temaer. Det at hun må "innrømme" at hun har et sporadisk forhold til bønn virker på meg som hun tenker andre ikke vil tenke det er bra nok. Men at hun selv ikke har noe problem med at det er slik. Hun forteller videre hvordan "stressbønn" har vært en stor del av bønnelivet hennes tidligere, men at det ble bønn kun for bønnens skyld, og at det opplevdes falskt for henne.

4.4 Utvikling gjennom bønnerutiner

4.4.1 Vanedannelse, sted og tidspunkt.

Ved andre samling forteller Mia at hun har hatt litt startproblemer:

Jeg klarer det veldig fint de fleste dager, men noen dager har bare svosja avgårde holdt jeg på å si. Også kom jeg plutselig på at ja, det var den bønneboka ja, også sovna jeg, også var plutselig den dagen borte. Det er ei utfordring når jeg jobber turnus. Jeg klarer ikke finne en fast rutine, så det blir aldri noe fast rutine på døgnet. Jeg har skjönt at jeg bare må benytte anledninga når jeg ser at oi, her har jeg 5 minutter. (...) Det er bare å komme inn i rutinen og være vant til å lese boka. Det er noe med når man ikke er vant til å putte den inn i timeplanen er det vanskelig å komme på det i løpet av dagen.

⁸⁹ Kaufman, Tone (2011), "A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway", MF Norwegian school of theology, Oslo. S. 268-280.

⁹⁰ Ibid. 265-280.

Mia viser altså at rutiner må opparbeides over tid. Det er lett å glemme boka som er en utenfra faktor hun ikke er vant til å bruke. Likevel har Mia kanskje funnet en nøkkel i løpet av denne første tiden ved å ikke gjøre seg avhengig av et fast tidspunkt. Hun har funnet ut at hun bare må ta det når det passer. Noen uker senere sier hun at bønneboka ikke har forandret det vanlige bønnelivet hennes, men at det har blitt en positiv ”tilleggsting.” Dette er samme oppdagelse som flere av prestene i Kaufmans forskning forteller om.⁹¹ Videre er det interessant å se hvordan Olav påpeker at hans følelse av guds nærvær er vesentlig for hans motivasjon for å lese om morgenen.

For min del har det vært greit med det prosjektet her på en måte. For da må jeg liksom. Jeg vil jo egentlig, men det er ikke alltid jeg har lyst på morgenen. Det varierer jo hvor mye jeg har lyst til å lese i Bibelen liksom. Det kommer nok litt an på hvor nær Gud føles.

Han beskriver en indre vilje til å lese og bruke tid med Gud på morgenen, samtidig som han forteller at dette ikke alltid er lystbetont når han er i situasjonen. Ved å være med på prosjektet har han blitt pushet utenfra og fremhever det som positivt. Jeg synes likevel det er underlig at han med flere har fremhevet pliktaspektet i rutinen som positivt fremfor enda et punkt og forventning utenfra som skal gjennomføres i en travel hverdag.

Det er påfallende hvor ofte begreper som ”vane”, ”sted” og ”tid” går igjen ved gruppesamlinger uten at spørsmålet peker i den retningen. Likevel er dette noe som ikke dukker opp i dybdeintervjuene med flere av de samme spørsmålene. Dette kan ha en sammenheng med at forskningsdeltagerne i dybdeintervjuet tenker det ikke er noen vits i å trekke frem disse faktorene ettersom det var nevnt på samlingene, eller så kan det ses i sammenheng med at dette er ”riktige” begreper å trekke frem. Det er noe allment og gjenkjennbart, dermed mindre personlig og skummelt å trekke frem i gruppen.

Når det gjelder tidspunkt, er det et gjennomgående ønske at forskningsdeltagerne ønsker å bruke boken på morgnen. Elise sier dette er fordi hun liker å starte dagen sammen med Gud. Irlin er enig, men hun fremhever også stedet hvor hun ber. Hun forteller om bønnerommet på

⁹¹ Ibid. 265-280.

MF som en velsignelse i hverdagen. Dette svaret er nærliggende svaret fra Kaufmans informant Carl i forskningen til avhandlingen hennes, som også trivdes med et fast bønnested som student. I senere tid ironiserte han over denne praksisen og tar sterk avstand fra den. Irlin liker at det er et fast sted uten distraksjoner, men likevel noe å feste øynene på. Allerede før prosjektet hadde hun startet med bønn som morgenrutine i dette rommet. Om disse menneskene kan gi gjenklang i andres praksiser, så ser det ut som et fast sted kanskje er et hjelpemiddel en periode som kan endres over tid og ved ny livssituasjon.

Både Hanna og Elise forteller om bussen som et sted for bønn. Kanskje dette er fordi det er mange mennesker på bussen som kan minne om ulike situasjoner det er verdt å be for, eller det at det er en mellomstasjon hvor det er tid til å puste mellom slagene på vei fra A til B. Elise forteller at det var samme situasjon da hun bodde hos mor og far og jobbet i barnehage et stykke unna. Da måtte hun kjøre bil til jobb, og brukte denne bilturen som sin faste bønnestund. Hun trekker frem utfordringen med å bo sentralt i Oslo ettersom det blir lite tid på reise, og dermed må tenke nytt om bønnesteder. Dette er også en gjenganger hos informantene til Kaufman.

Gina tenker annerledes om dette. Hun sier på siste fellessamling at hun synes det har vært ekstra utfordrende å gjennomføre prosjektet på sommeren ettersom hun da ikke er på samme sted som hun pleier. På den ene siden fremstiller hun det som negativt, ettersom hun ønsket en fasthet og dermed også et fast sted. Likevel forteller hun på den andre siden at hun opplevde det som svært positivt fordi hun måtte tilpasse seg og minne seg selv om at Gud er overalt. Endringen jeg har observert hos flere av forskningsdeltagerne er at i starten er de veldig opptatt av tidspunktet for bønn, ettersom ukene går flyter dette tidsbegrepet mer og mer. Ved tredje samling får jeg disse svarene:

Hanna:

Jeg ber innimellom i løpet av dagen. Men det har gjort at jeg kanskje ikke bryr meg så mye om den faste tida, eller rommet. Jeg ber der jeg er.

Hedda:

Jeg har ikke lest samme tid på dagen (...) men det har vært veldig fint å ha det nedskrevet da, så slipper man å tenke så masse.

Hedda liker altså prosjektet, selv om hun ikke har funnet et fast tidspunkt. Hun hadde morgenen som et tydelig mål på første samling, men allerede fra samling to har hun slått seg til ro med at hun ikke trenger å ha et fast tidspunkt for å like det.

Karoline sier prosjektet har vært en positiv vane på tross av at hun ikke har funnet et spesielt tidspunkt. Perioden har både gitt et stressmoment i en travel hverdag og et romoment til å hvile i bønn. Hun sier det selv slik:

Boka har vært sånn, oi, søren, det var den boka. Men når jeg har lest den har det alltid vært en velsignelse på en måte. Til nå har jeg gjort det av plikt på en måte, men så opplever jeg jo hver gang at det er skikkelig godt, så jeg håper på en måte at det kan være det videre som driver meg.

Karoline har altså et ønske om å bli drevet til å fortsette med jevnlig bruk av boken fordi hun opplever det som en velsignelse. Plikten har ført henne inn i noe hun opplever som godt. Det kan se ut til at plikt er et negativt ladet ord i denne settingen, fordi hun ikke ønsker å bli drevet av plikt, men av den gode følelsen.

4.4.2 Liturgisk bevissthet

Forskningsdeltagerne mine kommer fra ulike settinger, noen av dem er vant til liturgi fra barndommen, andre har lært bakgrunns teori fra teologistudiet, mens andre igjen har et lite bevisst forhold til liturgien de selv er deltagende på hver søndag i Storsalen. Allerede ved første fellessamling tar en av forskningsdeltagerne ordet for å fortelle om sine forventninger om å utvide sine perspektiver på Gud gjennom disse faste bønnene. Olav sier han gleder seg til å bli gjort oppmerksom på sider ved Gud han vanligvis ikke tenker på, og at dette skal prege han videre i livet. Uten at det har vært nevnt på samlingen, tar Olav opp min tanker om at disse ferdigskrevne bønnene ”utenfra” skal prege hans videre bønneliv ”innenfra”. Om bønnene fra *157 bønner* kan ha denne effekten gjenstår å se, men min påstand er at om disse bønnene kan, så vil liturgien i en gudstjeneste ha noe av den samme effekten fordi det er de samme kategoriene av bønner som er ferdigskrevet og lest av forskningsdeltagerne.

Overraskende var det på første samling da Elise forklarte at hun ønsket seg noe fast for å gi henne et variert bønneliv. Forventningen var altså at fastheten skulle gi henne en variasjon. Ved å kun ha frie, spontane bønner opplevde hun det som at hun bare kretset i ring rundt

samme tema. Videre hevder hun at hun tror hun har blitt glad i liturgi og faste bønner nettopp fordi hun ikke har vokst opp med det, men hun fikk oppdage det selv. Hun opplevde det som at hun fikk ett større bilde av Gud etter at hun oppdaget liturgien. Ettersom hun har vokst opp i en fri og karismatisk menighet synes hun det var befriende å se at Gud var mer enn spontanitet, Gud var også form og rytme, fysisk og tilstede. Olav repliserer dette og setter spørsmålet om liturgi kanskje er noe man må vokse på seg. Han er selv ikke veldig glad i liturgi i starten, men synes det er fint hvordan den formidler en tradisjon og noe av mysteriet i troen. Han nevner også at det kan hende han ikke er så glad i liturgien fordi han ikke forstår den og tenker det er mange som er i samme situasjon som han selv. Etter seks uker forteller Karoline at hun ikke har merket noen endring i synet på liturgi, men at hun har blitt mer glad i ”Vår Far”.

Ida forteller i første dybdeintervju at hun ofte spør Gud ”Elsker du meg” også vet hun ikke alltid svaret. Teologien hennes sier ”selvsagt”, men hun forklarer at utfra hennes eget selvbilde er hun usikker i svaret. Dette er noe som ikke endrer seg til siste dybdeintervju to måneder senere. Likevel sier hun at det har skjedd noe med hennes tanker om Gud. Hun fremhever mandagsbønnen ”Vår Far” som spesielt utfordrende, fordi den har så sterkt kollektivistisk preg, og hun blir utfordret på å tenke mer enhetlig. Med dette hevder hun at hun har blitt mer bevisst på utoverfokuset, og tror det er sunnere for henne og gir henne et større bilde av hvem Gud er med et sunnere og mindre egosentrisk bønneliv. Dette er gjennomgående hos flere av forskningsdeltagerne. Utvidet bilde av Gud og ønsket om sterkere utoverfokus som konkretiseres i ”Vår Far” er derfor et viktig funn.

Etter seks uker forteller Hedda at hun synes hele prosjektet med å lese ferdige bønner var veldig rart og uvant i starten, men da hun ble mer vant til det likte hun det bedre og bedre. Jeg tror dette vil være et nøkkelsvar også med tanke på liturgien slik Lathrop snakker om å lære liturgien i hjertet.⁹² Olav trekker til og med frem at han skulle ønske bønnene var enda fastere. Han ønsket seg et oppsett hvor det var en fast bønn for hver ukedag, ikke bare et fast kapittel. Han fremhever dette med at han synes det hadde vært godt å få bønnene på innsiden, lære dem utenat og kunne bruke dem selv uten boken. Dette er i stor grad det Lathrop utdyper i *The Pastor – A Spirituality* som jeg beskrev i teorikapittelet. Jeg spurte gruppen om de følte bønnene ble litt kjedelige over en lang periode og ”brukt opp”. Her var det enstemmig vedtatt

⁹² Lathrop, Gordon (2006), *The Pastor – A Spirituality*, Fortress press, Minneapolis. S 350.

at det ble bedre og bedre, og overhode ikke brukt opp. Ved at bønnene ble brukt jevnlig, oppstod det en form for trygghet og kjennskap til bønnene.

Karoline liker hvordan man kan stå sammen som menighet og fellesskap og fremsi en liturgi og be sammen i sannhet, på tross av alle ulike livssituasjoner som er i menigheten den konkrete søndagen. Irlin er enig, og sier fellesskapet kan bære troen med trosbekjennelsen selv om hun ikke alltid klarer å si den selv. Hun synes det er godt å slippe å prestere, men bare kunne hvile i at troen hennes bæres av liturgien og fellesskapet, ikke av følelsene hennes. Gina sier hun tenker helt motsatt om det. Hun føler det er prestisjefag i seg selv å få til liturgien. Si de rette ordene på rett tidspunkt, kunne melodien, reise seg på rett tid osv. Hun sier det selv på denne måten:

Jeg føler kanskje jeg ikke helt har forstått hva liturgi er, jeg tenker fortsatt at det liksom er mange ting man skal gjøre, og klarer liksom ikke hvile i den. Jeg ser på en måte det at det er med på å skape og bære fellesskapet på en måte slippe å prestere selv, men jeg har ikke klart å bli nok kjent med den formen.

Irlin forteller videre at hun har brukt boken en stund allerede, og har opplevd mye hvile og nåde i ferdig formulerte bønner. Hun trekker frem bønn nr 144 som hun forsøker å be hver dag. Dette fordi hun mener den hjelper henne å sette fokus på hva som er viktig og lar detaljene ligge. Bønnen går slik: ”Gud, takk for din nåde som er ny hver morgen, vis meg din vei og gi meg evne og vilje til å gå den.” Gina forteller at hun også har brukt skrevne bønner i perioder. Kristuskransen som er en bønnebok knyttet til et perlearmbånd med ulike bønner knyttet til den konkrete perlen var populær i hennes miljø, så i hovedsak var det den hun hadde brukt.

Midt i andre samling spør Karoline om hun kan stille et spørsmål som ikke har noe med dette å gjøre. Hun spør om de andre leser bønnene flere ganger, eller om de bare leser gjennom den. Hedda svarer hun leser den flere ganger for å få med seg hva som står. Videre sier Mia at hun alltid leser den sakte og flere ganger, og hun blar for å finne en bønn som passer henne, for hvis ikke er det på en måte ingen vits. Dette er interessant. Mia trenger en bønn som treffer hennes livssituasjon. Hva får dette å si for hennes syn på liturgi? Vil kun de liturgiske leddene som er relevant i hennes situasjon akkurat denne søndagen ha betydning? Det kan se ut til at dette er trenden i starten av perioden. Ved slutten av perioden kommer det frem at det er en

stor samstemthet om at det er fint med spekteret og be for andre situasjoner som Gud forholder seg til enn sin egen. Med dette sier både Mia og flere at de har fått et utvidet perspektiv på Gud. Ved siste samling forteller Elise at hun har opplevd det som positivt å be om noe som ikke nødvendigvis hadde falt henne naturlig. Det har blitt mindre viktig for henne at bønner skal treffe akkurat henne, så lenge hun kan tenke at den treffer noen. Mia er kjapp til å slenge seg med på denne forståelsen av liturgien og bønneboka. Dette er en klar utvikling gjennom prosjektet. Det er gjennom perioden blitt et fokus på at det er reelt og fint å be en bønn man ikke kjenner seg igjen i, men tenker kan treffe andre og se at andre kan snakke til Gud på denne måten med disse formuleringene.

Når jeg spør forskningsdeltagerne om de liker best å be høyt eller stille er den tydelige tendensen at de liker å be stille når de ber alene. Likevel kommer det tidlig frem at bønner blir mer virkelig å oppleves sann om den sies høyt. Dette er en god tanke for liturgien. Hanna forteller hun hatet morgentunden med familien som ville lese andakt og en fast bønn hver morgen, ”Det var så kjedelig..”. Likevel forteller hun senere at hun opplever liturgi som noe kjent og trygt, og derfor setter hun pris på ferdigformuleringer selv om hun tenker dette må være rart og ubehagelig for kirkefremmede.

Uttrykksform i ord og musikalsk sjanger har uten tvil betydning for forskningsdeltagerne. Karoline sier hun blir litt oppgitt over prester som skal messe alt. Ordene forsvinner i sangen, og fokuset glipper. Irlin slenger seg på denne og sier hun er glad i liturgien slik den er i Storsalen. Rett og slett fordi det ikke er noe orgel. I tillegg sier Olav han synes liturgi blir kjedelig fordi det tar så lang tid. Dette er spennende ettersom de fleste gudstjenester med liturgi varer betraktelig kortere enn frie møter uten noen form for liturgi som forskningsdeltagerne sikter til.

På siste samling spurte jeg forskningsdeltagerne helt konkret om de selv opplevde de hadde fått et nytt syn på liturgi gjennom prosjektet, og om det opplevdes mer ”ekte” for deres egen del. Her fikk jeg varierte svar. Jeg tenkte at dette kanskje var et ledende spørsmål, men jeg opplevde forskningsdeltagerne som ærlige og reflekterte likevel ettersom et par av dem avviste tanken om at det hadde noen betydning for liturgiforståelsen deres. Hovedpoenget som kom frem hos flere var likevel at de hadde blitt mer fortrolige med liturgi ettersom de hadde fått andre ord på samme tema og derfor latt liturgien bli mer hverdagsnær. Gina sier hun kjente lite til liturgi på forhånd selv om hun har vokst opp med det. Men at hun gjennom

bønnene har fått et mye mer konkret forhold til det. Mia sier også hun har fått liturgien til å bli mye mer personlig, og derfor har hun blitt mer glad i den. Elise sier hun var overrasket over hvor lett bønnene hennes blir preget av følelser, og at hun derfor har blitt ekstra glad i liturgiens fasthet, som formidler sannhet på tvers av følelser. Hun sier også at prosjektet ikke har gjort at bønnelivet hennes er preget av faste bønner, men at de faste bønnene gir næring til de spontane bønnene hennes. Flere nikker bekreftende til det Elise her forteller.

Ida sier i siste dybdeintervju at hun opplever at hun ikke har endret syn på liturgi gjennom perioden, men hun hevder også at som teologistudent sent i studiet er dette noe hun har tenkt mye på de siste årene. Hun utfyller likevel med å si at hun ikke har endret syn på liturgi, men hun håper at dette prosjektet kan ha endret praksisen hennes til å ha et større fokus utover. Hun håper at det at hun får andres ord til å bli hennes ord, så vil det forme praksisen hennes. Gina sier noe av det samme i hennes siste dybdeintervju, men i tillegg forteller hun at hun fortsatt synes det er vanskelig å be noe hun ikke føler, fordi hun ikke opplever dem som ”ekte”. Hun forteller likevel at bevisstheten på hvordan andre mennesker ser på Gud gjennom bønnene hun leser og kanskje ikke kjenner seg igjen i. Med denne bevisstheten har hun fått se flere sider av hvordan Gud forholder seg til andre mennesker, og hvordan andre mennesker forholder seg til Gud, og dermed utvidet sin forståelse av hvem Gud er. Elise tar opp denne tråden også i det siste gruppeintervjuet. Både Elise og Mia fremhever dette med at man får se mer av Gud ved å lese bønner som viser hvordan andre mennesker forholder seg til Gud. Mia sier også at hun har fått større respekt for Gud da det gikk opp for henne flere situasjoner Gud må forholde seg til.

Irlin sier hennes viktigste erfaring med prosjektet er at hun er mer komfortabel med å klage til Gud ettersom ferdigskrevne bønner er ”rettferdiggjorte bønner”.

5.0 Drøfting – Har forskningsdeltagerne lest Kaufman og Lathrop?

Ut fra analysen skal jeg i dette kapitlet ta for meg funnene gjennom intervjuene og drøfte dem i sammenheng med teorien i kapittel 2. Min normative stemme er umulig å unngå i drøftingsdelen. Derfor vil jeg være den bevisst og presisere når jeg drøfter på grunnlag av de ulike teoretikerne, utsagn i intervjuene eller min egen forståelse av eventuelle sammenhenger. Hele veien vil analysen være mitt viktigste materiale og belegg for dette kapitlet. Jeg vil drøfte utviklingen hos forskningsdeltagernes syn på egen spiritualitet og se om deres innstilling til liturgi har endret seg gjennom prosjektperioden. For å beholde en rød tråd vil hvert delkapittel ta utgangspunkt i hvert sitt delspørsmål knyttet til forskningsspørsmålet. I denne oppgaven knytter jeg spiritualitet og bønn tett sammen. Spiritualitet er mer enn bønn, men i denne oppgaven retter jeg meg inn på den delen av spiritualiteten som omhandler bønn.

5.1 Spiritualitet – En del av religionen, eller en livstilstand?

Min påstand er at spiritualiteten preger hverdagsrutiner, og er derfor høyst relevant for mitt første delspørsmål ”Hvilken betydning får hverdagsrutiner for gjennomføringen?”

Det er helt tydelig at ut fra forskningsdeltagernes egen oppfatning, har hverdagsrytmen stor betydning for gjennomføringen, og har daglige konsekvenser på hvordan de opplever sin egen spiritualitet. Flere ganger dras setningen ”Det er jo litt vanskelig siden jeg jobber turnus” frem. Varierte hverdager fremstilles som det store hinderet for gjennomføring av prosjektet, og faste bønnerutiner generelt. Forskningsdeltagerne har en gjennomgående tendens til å trekke frem dette med tidspunkt og fast tid og sted i starten av perioden. Etter to måneders forsøk og erfaring dreies denne holdningen i retning av slakkere krav til hva som er en bønnestund. Slik Mia fortalte kunne hun ta fem minutter med *157 bønner* der det passet henne i løpet av dagen. Det trengte ikke være om morgenen lenger, og det var ikke nødvendig å sette av lang tid for å kalle det en bønnestund.

Mia påpekte som jeg viste i analysen at hun har sett at når hun har fem minutter i løpet av dagen, så kan hun trekke frem boken. Det er ikke lenger et vesentlig poeng for henne at det må være presis klokken åtte hver morgen. Dette underbygger forskningen til Kaufman som viser at ”bønn undervegs” blir nøkkelen for flere av informantene hennes i en travel hverdag.⁹³ Med denne oppdagelsen øker gjennomføringsevnen. I starten var det vanskelig å få tid, boken ble et stressmoment som ofte ble glemt om man ikke husket det til satt tidspunkt.

⁹³ Kaufman, Tone (2011), *”A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway”*, MF Norwegian school of theology, Oslo. S. 265-280.

Flere av forskningsdeltagerne mente det skled ut om ikke det var en fast tid. Likevel ser jeg tendenser til at ved å fjerne stressfaktoren om å holde klokken gjør at lesningen blir mer lystbetont og noe forskningsdeltagerne søker, ikke glemmer. Det blir ikke hver dag, men utfra vanedannelsesteori og tanken om en god følelse som ”belønning”. Jeg tror likevel det er positivt for forskningsdeltagerne å søke boken av lyst fremfor plikt om målet er en varig vane, ettersom plikt oftere får en negativ assosiasjon.⁹⁴

Om jeg skal trekke denne observasjonen inn i samtalen med Kaufman og figuren hennes jeg viste i kapittel 2, kan det se ut som at forskningsdeltagerne beveger seg i modellen fra ”disiplin uten intensjoner” til ”stor intensjon, men mangler disiplin”.⁹⁵ Dette kan selvsagt diskuteres. For forskningsdeltagerne har tydelig ønske fra start om å gjøre noe med bønnelivet sitt. Likevel opplever jeg ikke dette ønske som et faktisk ønske innenfra, mer en plikt de selv føler de må etterleve som engasjerte kristne, kanskje ikke for Gud sin skyld, men for sannvittighetens skyld. Som ”flinke” unge voksne har de stor disiplin. Derfor plasserer jeg dem i kategorien ”disiplin uten intensjoner”. Etter hvert som ukene går opplever jeg det som de øker den lystbetonte lesningen, får litt mer ro over prosjektet, samtidig som det ikke er like nytt og spennende lenger. Dette gjør at disiplinen slakkes ned, samtidig som ønsket økes fordi de fremhever at de har en erfaring av at det er godt for dem å bruke boken. Med dette tror jeg forskningsdeltagerne beveger seg mer og mer i retning av ”stor intensjon, men mangler disiplin” og over en lenger tidsperiode kanskje bevege seg tilbake i kategorien ”disiplin uten intensjon” om det blir opparbeidet som en avslappet vane. For dem som ikke mistet stressmomentet med boken og gikk hardt ut, men ble lei av enda et gjøremål gikk de inn i kategorien ”hverken disiplin eller intensjoner”.⁹⁶

Kaufman setter spesielt fokus på at dem som er fra pietistiske bakgrunner har tendenser til å komme i kategorien ”stor intensjon, men mangler disiplin”.⁹⁷ Slik forskningsdeltagerne mine reagerer kan det se ut som at prosjektet har bevisstgjort dem noe på sitt eget bønneliv. Mange av dem er fra pietistisk-pregede sammenhenger, men ikke alle. Likevel er det forholdsvis homogen bevegelse i gruppen. Jeg ser ingen klare sammenhenger mellom bakgrunn og nåværende forhold til bønn. Dette er ikke spesielt overraskende ettersom alle

⁹⁴ Ilstad, Steinar (1993), *Dagliglivets Psykologi*, Tapir, Trondheim. S. 65.

⁹⁵ Kaufman, Tone, ”*The Real Thing? – Practicing A Spirituality Of Everyday Life*”. S. 6.

⁹⁶ Ibid. 6.

⁹⁷ Ibid. 7.

forskningsdeltagerne har vært en del av, eller i jevnlig kontakt med pietistisk/karismatisk/evangelikale miljøer i ungdomstiden. Forskjellene ligger i større grad i tankene om liturgi. Jeg lurer på om dette kan ha sammenheng med det Erik forteller om at han først begynte å ønske seg et fast bønneliv de siste tre årene, dette er også flere av forskningsdeltagerne innom. Det at bønnelivets bevissthet ikke har oppstått før tiden de startet i Storsalen tenker jeg kan ha en sammenheng med at de har såpass likt språk og idealer for bønnelivet.

Det kan se ut til at spiritualiteten som i dette tilfellet dreier seg om bønningen går fra å være et gjøremål, til å bli en vane som ikke tenkes over. Jeg definerte spiritualitet som ”den måten en person opplever sitt forholdet til Gud og uttrykker sin tro”. Ved at forskningsdeltagerne uttrykker sin tro på en ny måte, er spiritualiteten utfra definisjonen endret. For meg ser dette ut som det oppleves en form for ”bønnepress”. Jeg opplever forskningsdeltagerne som søkende etter å mestre bønnelivet på en god måte. Av en eller annen grunn kan det se ut som det har blitt et ”flinkhetsjag” om å ha Bibel og bønn med kaffekoppen hver morgen. Om man mestrer dette er det ”digg”, men ikke noe bedre enn det som oppfattes som ”normalen”, om man ikke klarer det hver morgen derimot er man ”skikkelig dårlig” til å be. Logikken går altså i at man ikke kan opparbeide seg ”pluss”, men man kan få ”minus” i bønnelivet. Dette samstemmer i stor grad med Kaufmans funn som så at prester i Dnk ikke opplever seg som spesielt spirituelle med tanke på at de også mangler disse ekstra ”plussene”.⁹⁸

Slik Lathrop fremhever dreier spiritualiteten seg om å forstå liturgien og leve utfra den.⁹⁹ Liturgien sitter i kroppen, ikke som et press utenfra, men som et ønske innenfra. Jeg tror forskningsdeltagerne var forholdsvis langt unna denne forståelsen ved prosjektstart. Det var stort fokus på at ferdigskrevne bønner ikke var ”ekte” eller ikke traff dem. Etterhvert som ukene gikk opplevde jeg et skifte i at forskningsdeltagerne begynte å se på andres måter å kommunisere med Gud på, og kunne på lik linje be bønner de selv ikke opplevde som treffende for egen livssituasjon. Det kan se ut som bønnene må komme innenfra og er en respons på livet slik det er utenfra. Livet blir ikke påvirket av bønnene, men bønnene blir påvirket av livet, slik forskningsdeltagerne fremstiller det. Lathrops tanker om spiritualitet går dermed motsatt av forskningsdeltagerne ettersom Lathrop fremhever et liv preget utfra

⁹⁸ Kaufman, Tone, ”*Pastoral Spirituality In Everyday Life, In Ministry And Beyond: Three Locations For A Pastoral Spirituality*”. S. 1.

⁹⁹ Lathrop, Gordon (2006), *The Pastor – A Spirituality*, Fortress press, Minneapolis. S. 350.

bønnene/liturgien.¹⁰⁰ Jeg tror dette i stor grad handler om bevissthet og hvilken vei en selv ønsker at bønnen skal dreie. Jeg opplever det som at mange vil være enige med Lathrop i teorien, men at de i praksis vil gjøre motsatt ettersom bønn blir preget av vår innerste lengsel og behov som ofte er en konsekvens av hvordan livet har tatt form.

Igjen og igjen kommer det frem hvordan bønnen blir formet av hverdagslivet utenfra. Flere av forskningsdeltagerne forteller at de ofte ber i situasjoner på jobb, på bussen, når de trenger litt ekstra støtte i farten osv. "Pray on the go" slik Kaufman kaller det.¹⁰¹ Likevel er det utfra intervjuene bare noe som skjer, det er kommunikasjon med Gud, men det er ikke en kvalifisert bønn som flere av dem ønsker. Hanna er den eneste i intervjurundene som anerkjenner denne typen bønn som god nok, og hennes måte å be på som hun ikke strever med å endre. Utfra Kaufmans typologi er hun typisk for kategorien "hverken disiplin eller intensjon".

En mulighet til at dette ikke blir anerkjent som "godt nok", er det gjennomgående fokuset på at forskningsdeltagerne opplever at de ber mye for seg og sitt og er "dårlige" til å rette fokus utover. Utfra Lathrop kan det se ut som tanken er at om man lever utfra liturgien vil dette prege omverdenen i handling, med et fokus som både går innover og utover. Om man skal se Kaufmans forskning kan det virke som om informantene hennes også ber mye i de konkrete situasjonene, men opplever det likevel ikke som en god nok spiritualitet.¹⁰²

Kaufman har likevel et unntak med noen av prestene som ikke føler dette konstante jaget, men heller har funnet seg til rett i hvilebønnen og en tanke om at de ber kontinuerlig. Dette funnet er i stor grad likt som mine funn. Flertallet bruker et forholdsvis negativt evaluerende språk om eget bønneliv, men en liten prosentandel er også tilfreds og avslappet. I min analyse er det Ida som stikker seg frem som den som ikke fremhever bønnelivet sitt som spesielt positivt, men likevel bare ler av det og sier at hun ber kontinuerlig og har et avslappet forhold til at Gud ser at hun har mange baller i luften. Jeg oppfatter dette spriket i gruppen som spennet mellom det Kaufman presenterer som "værebønn" vs "arbeidsbønn". Flertallet ser på bønn som noe de må utføre, en form for arbeid. De som går utenfor denne kategorien stresser

¹⁰⁰ Ibid. 350.

¹⁰¹ Kaufman, Tone, *"The Real Thing? – Practicing A Spirituality Of Everyday Life"*. S. 14 og 15,

¹⁰² Ibid. 15.

mindre og fokuserer på det at bønnen er der, det kan skje på bussen eller mellom alt annet. Eller de kan rett og slett bare få lov å være, dette kategoriseres i formen ”værebønn”.¹⁰³

Likevel er ekte et ord som ofte går igjen. Og det er tydelig at ”bønn undervegs” oppleves som ekte. Av og til som en desperat henvendelse til Gud og ønske om hjelp, og andre ganger for noe eller noen de støter på i hverdagen. Jeg synes det er underlig at ikke dette blir idealbønnen ettersom forskningsdeltagerne ønsker både innover, utover og ekte fokus, og denne typen bønn tydelig fanger alle kriteriene. Likevel blir bønn noe man skal prestere, prioritere og sette av tid til. Bønn kan virke mer som arbeid enn hvile. Hvorfor en bønn som oppleves ekte og ekthet er et ideal hos forskningsdeltagerne ikke oppleves som den rette eller beste formen å be på er uvisst. Da jeg spurte dem hadde forskningsdeltagerne selv ikke et klart svar på dette. I kategoriene i Kaufmans modell kan det her se ut som at om man skårer høyt eller lavt på disiplin, så er det ikke vesentlig, men at ønsket må skåre høyt for å få frem ektheten i bønnen. Likevel er det disiplinen forskningsdeltagerne jobber med hele veien, og holder fokuset på.

Det er påfallende hvor like svar jeg har fått i mine intervjuer som Kaufmans funn presenterer i sin forskning om presters spiritualitet. Gjengangeren er spesielt rettet mot tidsklemmen og ”bønn undervegs” som viktigste utfordring og løsning på opprettholdelsen av ønsket spiritualitet. Ettersom dette er funn gjort både blant prester med en mer sammensatt bakgrunn i Kaufmans forskning og unge voksne Storsalen-medlemmer i min forskning vil jeg hevde det styrker troverdigheten og gjør resultatene relevante i enda flere sammenhenger.

5.1.1 Vanedannelse

Som nevnt er vanedannelse et tydelig poeng hos forskningsdeltagerne. Samtlige ønsker en vane, men ser mer og mer i løpet av perioden at vanen kanskje ikke må knyttes til tid og rom, men til en naturlighet og der det passer seg den enkelte dagen, i tillegg til å bevare dette daglige innputtet over lenger tid. Psykologisk sett stemmer dette godt med teorien. Vanen blir lettere å opprettholde etterhvert som tiden går.¹⁰⁴ For flere av forskningsdeltagerne tror jeg prosjektets varighet på to måneder var litt kort. Karoline gav en tydelig fremstilling av at kveldsbønnen som var en vane fra barndommen satt så innprentet i henne at hun ikke kunne slippe taket. Dette er interessant ettersom Karoline påpeker at det er morgenrutinen som sklir ut. Kveldsbønnen som er integrert over lenger tid helt fra barndommen, den sitter på en måte i

¹⁰³ Kaufman, Tone (2011), *”A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway”*, MF Norwegian school of theology, Oslo. S. 225-260.

¹⁰⁴ Ilstad, Steinar (1993), *Dagliglivets Psykologi*, Tapir, Trondheim. S. 65.

ryggmargen. Dette kan plasseres i modellen ”disiplin uten intensjoner”, den går av seg selv uten noen form for bevissthet, den bare ligger naturlig i hverdagslivet på samme måte som for mange av prestene i Kaufmans studie.¹⁰⁵ Det Kaufman kaller ”invevde rutiner” er påfallende mindre stressmoment enn ”intensjonelle rutiner”. ”Intensjonelle rutiner” må hele veien opprettholdes, mens de invevde er en integrert del av spiritualiteten.¹⁰⁶

Ved prosjektstart var praksisen ny og spennende og deltagerne gikk ut med stor iver, etter hvert som ukene gikk fant flere av dem mer ro. For noen endte dette med at det skled mer og mer ut, for andre ble det en god og mer lystbetont praksis enn ved prosjektstart. For flertallet ble den lystbetonte retningen tungtveiende, disse opparbeidet seg en vane som ble lettere og lettere å holde fordi stressmomentet var fjernet. For dem som ikke kjente det på samme måte tror jeg fikk for mye press fra seg selv, uten god nok tid til å opparbeide seg vanen.

Forskningsdeltagerne blir mer og mer bevisste gjennom perioden på at de er vant til å følge strømmen og normene i menigheten slik Sandvik setter et obs-tegn ved. Etterhvert som ukene går kommer det frem at de finner mer sin egen vinkling på lesningen av *157 bønner* som konkret eksempel. Noen ber samme bønn flere ganger for å lære den, mens andre veksler hver gang. Enkelte holder sitt eget mål om å lese på morgenen, mens andre tar det på et tilfeldig tidspunkt som passer i løpet av dagen.¹⁰⁷ Forskningsdeltagerne blir derfor mer selvstendige og jeg opplever det ikke som at de tenker de må gjøre det alle andre gjør eller følger en ubevisst strøm.

5.1.2 Ferdigskrevet bønn – Er Gud, hellig eller heldig?

Mitt andre delspørsmål lød ”Hvilken holdning har unge voksne i Storsalen til ferdigskrevne bønner?” Jeg var positivt overasket over hvor engasjert og ivrig forskningsdeltagerne var på prosjektet. Ved idefasen antok jeg at forskningsdeltagerne var ukjente med bruken av artefakter og bønnebøker, ville gi det en sjanse, men ikke være spesielt interessert i å fortsette med det. Flertallet var ukjente med bruken av bønnebok, og var forholdsvis kritiske til at det skulle bli ”ekte” bønns fordi en ”ekte” bønn måtte gjenspeile følelsene, men var åpne for nye perspektiver på Gud, og et brennende ønske om å komme inn i gode bønnerutiner som dette prosjektet kunne gi en ekstra dytt til.

¹⁰⁵ Kaufman, Tone, ”*Pastoral Spirituality In Everyday Life, In Ministry And Beyond: Three Locations For A Pastoral Spirituality*”. S. 23-26.

¹⁰⁶ Kaufman, Tone, ”*The Real Thing? – Practicing A Spirituality Of Everyday Life*”. S. 5.

¹⁰⁷ Sandvik, Bjørn (1998), *Det store nattverdsfallet*, KIFO, Perspektiv nr 2, Trondheim. S. 231.

Ved prosjektstart hadde jeg også en klar fordom om at forskningsdeltagerne hadde et forhold til Gud som kompis, som en venn som ville snakke med dem hele tiden og egentlig var på grensen til heldig når forskningsdeltagerne tok kontakt med han. Denne fordommen stammer fra mine opplevelser av forkynnelse på leir og også i noen grad på gudstjenestene i Storsalen. Gjennom perioden ble dette motbevist. Forskningsdeltagerne har gjentatte ganger fremhevet Gud som hellig. Av og til i form av streng, andre ganger som så rettferdig at de må passe på å ikke be om noe som ikke er rettferdig ovenfor alle parter. I tillegg bør man ”ofre” noe for å sette av tid i bønn. Kveldsbønnen fra barndommen eller ”bønn undervegs” er ikke nok, det bør prioriteres avsatt tid til en hellig Gud. Bønnen bør være om morgenen og den bør være inderlig, ærlig, rettet utover og ikke minst rettferdig får jeg inntrykk av. Flere av forskningsdeltagerne sier bønnen kan være med å sette fokus for dagen om den bes om morgenen. Her gjenspeiles noen av tankene til Lathrop. Ved å be bønnen, kan man kanskje leve bønnen. Om dette stemmer kan bønneboken nettopp fremheve tanken til Lathrop med å be bønnen som i bønneboken er liturgisk satt opp utfra tema, for og videre leve bønnen/liturgien den dagen fordi den over tid sitter i hjertet.¹⁰⁸

På samme måte som hos Elise undres jeg om Mia tenker at det er større sjanse for bønnesvar om hun ber over et tema flere ganger over en lenger periode i en strukturert bønn på et fast tidspunkt. Slik Lathrop fremstiller det å leve utfra liturgien tenker jeg det å be til fast tid og om det samme igjen og igjen dreier seg om kontinuiteten og bevisstheten om Guds nærvær i den konkrete situasjonen, ikke om større sjanse for bønnesvar.¹⁰⁹ Likevel opplever jeg det som at forskningsdeltagerne har større tro på konkrete bønnesvar utfra mengden bønn. Dette er et omstridt teologisk spørsmål jeg ikke skal gå dypere inn i her.

Den ego-sentrerte bønnen blir stadig fremhevet som noe utelukkende negativt. Utfra bønnen ”Vår Far” som forskningsdeltagerne ber hver mandag, som er selve malen for hvordan Jesus lærer oss å be, er bønnen rettet både opp mot Gud, ut til verden og fellesskapet, men også inn mot en selv. Jesus lærer oss å be om daglig brød til oss selv. Han lærer oss å be om det hverdagslige. Kanskje forskningsdeltagerne underbevisst skjerner seg selv litt med å ikke be for konkret og ambisiøst i frykt for å ikke få svaret de håper på.

¹⁰⁸ Lathrop, Gordon (1993), *Holy Things : A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis. S 40.

¹⁰⁹ Ibid. 40.

20 oktober 2016 kunne vi lese om Leni Mæland som har skrevet masteravhandling i sjelesorg og studert 888 bønner fra bønnekrukken ved Stavanger universitetssykehus. Hun kan fortelle om en påfallende likhet i bønneemner. Kun et fåtall av bønnene ber om konkret helbredelse eller guddommelig inngripen i situasjoner preget av sykdom og frustrasjon. Temaer som går igjen er heller rettet mot ro, utholdenhet og hjelp til leger som er involvert i den enkelte situasjonen.¹¹⁰ Kanskje har dette noe med erfaringer som tilsier at det kan være lurt å skjerme seg selv og forsvare Gud til en viss grad for å ikke bli skuffet. Videre legger jeg merke til hvordan forskningsdeltagerne selv har en sterk forståelse av hva som er rettferdig og at en selv må ta ansvar å se hva som er greit å be om og om en fortjener det bønnesvaret en ønsker. Jeg stiller meg noe spørrende til om forskningsdeltagerne tenker at Gud ikke styrer rettferdigheten etter hans vilje, men blir påvirket av våre bønner og at vi dermed må være bevisst våre bønner så vi ikke får noe ufortjent. Jeg synes likevel det er underlig hvordan forskningsdeltagerne gang på gang unngår å ønske seg konkret overnaturlig hjelp fra Gud gjennom bønn, ettersom de først tenkte at de ber Gud om alt, og har en tro på Guds allmakt og mulighet til å gripe inn i livet deres.

Det forskningsdeltagerne derimot ønsker seg er hjelp til endring. Endringen er noe Olav jobber mot, fremfor å hvile i at han er slik han er. Dette kan slå ut på ulike måter. På den ene siden kan man si at det er positivt å søke endring til det bedre. Mennesker er ikke perfekte og har alltid noe å strekke seg etter. Likevel tolker jeg det slik at han tenker dette inn mot bønnelivet, og dermed tenker at bønnelivet hans ikke er bra nok og trenger endring. Etter at bønneboka ble introdusert i menigheten for litt over et år siden har et ideal om variert bønneliv oppstått. Det å be på kun en måte kan virke umodent og ikke godt nok. Ønske om gode bønnerutiner tenker jeg er positivt og verdt å søke etter, men jeg stiller meg noe kritisk til motivasjonen for søkingen.

Fungerer egentlig bønneboka slik den har til hensikt? Bønneboka ønsker selv å være en hjelp og et hjelpemiddel for kommunikasjon med Gud som venn, ettersom dette kan oppleves svevende og lite konkret fordi det er annerledes enn våre relasjoner mennesker imellom. Jeg opplever det som at forskningsdeltagerne er positive til dette. Samtidig som det virker som flertallet av dem ikke har hatt noe problem med denne relasjonskommunikasjonen tidligere. Bønneboken fremhever også sitt ønske om å gi ord når mennesker ikke helt har ordene selv.

¹¹⁰ <http://www.vl.no/nyhet/studerte-888-bonner-1.794045>, 20.10.2016.

Dette blir stadig fremhevet som sant og relevant for Irlin. I tillegg ønsker bønneboken selv å gi nye perspektiver og innspill til hvordan andre mennesker tenker og ber. Dette poenget har vært en gjennomgående utvikling hos forskningsdeltagerne. Dette var ikke en selvfølge fra start, men ble mer og mer fremtredende som positivt.¹¹¹

5.2 Liturgi - Bindende eller befriende?

Er liturgi en innøvd regle slik flere av forskningsdeltagerne nevnte ved forskningsstart, eller er liturgi kommunikasjon med Gud gjennom bønn og tilbedelse som liturgikere vil si?

Thomassen fremhever de ulike aspektene ved bønn, både som fritt og som formulert. Det formulerte er ikke en begrensning, men en av mange former for kommunikasjon med Gud. Den svenske teologen Gustaf Wingren trekker frem *håp* som bønn, uavhengig av form og rytme.¹¹² Jeg har definert bønn som å snakke med Gud, men er liturgi å snakke med Gud når man selv ikke velger ordene? Mitt siste delspørsmål lød ”Hvordan appellerer liturgi til unge menneskers spiritualitet?” Jeg vil her ta for meg forskningsdeltagernes forhold til liturgi utfra teorikapittelet.

5.2.1 Forskningsdeltagernes tanker om liturgi før prosjektet

Thomassen trekker frem tanken om at liturgi er teologi. Bønnene som bes i gudstjenesten er ikke nøytrale og fremstiller en teologi.¹¹³ Det virker som forskningsdeltagerne ser på liturgien som objektiv. Olav sier blant annet at det er fint å be det samme som kirken har sagt fra kirkens tilblivelse søndag etter søndag. Dette er noe misvisende informasjon. Liturgien har forandret seg, og bønnene vi ber hver søndag i Storsalen er ikke statiske. Kanskje har dette en sammenheng med at liturgene til stadighet trekker frem trosbekjennelsen og forteller hvor flott det er at vi fremsier liturgien sammen med den verdensvide kirke fra kirkens tilblivelse. Da legges det trykk på *liturgien*, ikke den konkrete *troshbekjennelsen*. Dette kan være misvisende ettersom det er tydelig at forskningsdeltagerne tenker på liturgien som helhet og at det gjelder alle områder, ikke spesielt trosbekjennelsen.

Forskningsdeltagerne er enige om at det er noe fint med at liturgien sies høyt og sammen. Det at den sies sammen skaper en fellesskapsfølelse de fremhever som positiv. I tillegg kommer det frem at de vanligvis ber stille når de er alene, men om de virkelig vil ha noe frem til Gud så kan noen av dem begynne å be høyt. Dette forklares ved at det virker mer ”ekte” om man

¹¹¹ Stødle, Bjørdal og Andresen (2015), *157 bønner* Luther forlag. S 14.

¹¹² Thomassen, Merete (2013), *Når dere ber*, Verbum forlag. S. 17.

¹¹³ Ibid. 12.

ber høyt. Ved å fremsi liturgien høyt kan dette få betydning for at noe over tid blir mer ”ekte” og sant for dem slik Thomassen sier at liturgi er teologi.¹¹⁴

Lathrop har som nevnt en tanke om at man ideelt sett kan leve utfra liturgien, men også å leve i selve liturgien når man leder den eller deltar i den. Det dreier seg altså om å gjøre liturgien til sin egen, samtidig som man fremsier den med felles ord.¹¹⁵ Jeg lurer på om alder kan ha betydning for tankene om ferdig skrevne bønner. Det er en tydelig gjenganger at samtlige av forskningsdeltagerne synes det var kjedelig med liturgi som barn. Likevel har flere av dem vokst opp med en fast kveldsbønn som de satte pris på. Kanskje dette kan ha sammenheng med ordbruk som traff dem bedre enn liturgien. På samme måte undres jeg om denne boken kan på samme måte som kveldsbønnen ha et språk som treffer forskningsdeltagerne bedre i livet enn liturgien som mange av dem sier de ikke forstår fordi det blir for voldsomt og pompøst.

Jeg tror dette kan ha en sammenheng med at barn ikke lever i liturgien. Sjeldent har barn nådd det punktet Lathrop snakker om. Likevel fremhever Lathrop viktigheten av en tydelig og kontekstuell teologi som mennesker forstår.¹¹⁶ Karoline leser introduksjonen til hvert kapittel i bønneboken hver uke fordi hun ikke husker hva som betyr hva. Men bør det være nødvendig når hun har vokst opp i Dnk og er vant med liturgi? Jeg vil hevde dette kanskje viser at liturgien har for vanskelige ord og uttrykk om Karoline ikke klarer å holde styr på hva som er hva. Om Karoline ikke forstår det, er sannsynligheten for at andre i samme livssituasjon kan leve i den liten. Jeg opplever Karoline som forholdsvis representativ for andre med forholdsvis lik oppvekst i kirketilhørende familier ettersom mange av forskningsdeltagerne bekreftet det hun sa og kjente seg igjen.

Det siste jeg ønsker å trekke frem i dette delkapittelet er Elises innspill om at hun ønsket noe fast for å gi henne et variert bønneliv. Ved første øyekast kan dette virke selvmotsigende. Men hun forklarer dette med at hun opplever de faste bønnene er varierte på temaområder hun selv ikke kommer på i dagliglivet. Olav sa også han ønsket at denne måten å be på, og bønnene i seg selv skulle prege bønnelivet hans. Underbevisst kan det tenkes at disse to er på et spor

¹¹⁴ Ibid. 12.

¹¹⁵ Lathrop, Gordon (2006), *The Pastor – A Spirituality*, Fortress press, Minneapolis. S. 25.

¹¹⁶ Lathrop, Gordon (1993), *Holy Things : A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis. S 161.

nærliggende Lathrops tanker om at liturgien leves og preger livet. I tillegg underbygger det Kaufmans påstand om at hverdagsrutiner preger hverdagstroen.¹¹⁷

5.2.2 Forskningsdeltagernes tanker om liturgi etter prosjektet

Etter seks uker forteller Karoline at hun ikke har merket noen endring i synet på liturgi, men at hun har blitt mer glad i ”Vår Far”. Kan dette ha en sammenheng med at denne var kjent fra før, og dermed har fått vokse i henne over en lenger tid enn de andre bønnene? Dette er også den eneste bønningen som er fastsatt hver uke. Hun sier de andre leddene flyter litt mye, og hun merker ikke forskjell på dem. Min antakelse er derfor at det kanskje hadde vært annerledes om prosjektet hadde vart over en enda lenger periode. Ida sa også at hun satte pris på ”Vår Far” på mandagene fordi det hjalp henne å rette fokus utover. Hun følte seg utfordret på en god måte og dette ble favorittbønningen hennes. Med Lathrop i bakhodet tenker jeg dette underbygger hans tanke om at liturgien sitter i kroppen og må forstås.¹¹⁸ Ettersom dette er den mest kjente bønningen forskningsdeltagerne bruker tror jeg det er den som sitter i kroppen i tillegg til at den nå reflekteres over på en ny måte gjennom å sette seg ned alene med den hver uke. Slik Ida fremstiller det underbygger dette også Thomassen sin påstand om at liturgi ikke er nøytral, men former teologien.¹¹⁹ Ida viser her at hun får hjelp gjennom ”Vår Far” til å rette fokuset utover, og dermed er teologien hennes og handlingene preget av liturgien.

Interessant er det også å se at noen av forskningsdeltagerne blir mer glad i liturgi etter å ha levd i den. Dette bygger også opp under Lathrop.¹²⁰ Ida og Olav vil til og med ha opplevd enda fastere. Ida var fra starten av positiv til ferdigskrevne bønner, Olav sier ved slutten av prosjektet at han alltid har likt skrevne og tradisjonsrike bønner, men det var ikke det han sa ved første gruppeintervju. Da var han positiv til å bli utfordret på å lese ferdig formulerte bønner, men var åpen om at det ikke ble helt ”ekte” for han. Han har altså skiftet svar i løpet av perioden. På den ene siden kan dette være formuleringsforskjeller, på den andre siden kan det hende at det å leve i liturgien har økt kjennskapen og dermed endrede holdninger. Det kan også tenkes at han har blitt mer fortrolig med liturgien som ”ekte” ettersom han nå har fått hverdagslige ord på samme tema. Disse hverdagslige ordene gjør at forståelsen øker. Med økt

¹¹⁷ Kaufman, Tone, *”The Real Thing? – Practicing A Spirituality Of Everyday Life”*. S. 2.

¹¹⁸ Lathrop, Gordon (2006), *The Pastor – A Spirituality*, Fortress press, Minneapolis. S. 25.

¹¹⁹ Thomassen, Merete (2013), *Når dere ber*, Verbum forlag. S. 12.

¹²⁰ Lathrop, Gordon (2006), *The Pastor – A Spirituality*, Fortress press, Minneapolis. S. 25.

forståelse og premisset om kulturelt tilpasset liturgi oppfylles et av hovedkriteriene for Lathrops tanker om liturgi.¹²¹

Hedda bekrefter at vanedannelsen har betydning for forholdet til liturgien. Hun sier hun liker det bedre og bedre nå som ikke det er så ”fjernt” lenger. Karoline fortalte hun synes det er så godt å hvile i å slippe å finne ordene. Før prosjektstart sa hun at det var slitsomt med liturgi fordi man måtte pugge og følge med for å følge normene. Det kan dermed se ut som det har skjedd et skifte i Karolines holdning fra at liturgi var en form for ”arbeidsbønn” men nå har blitt ”værebønn”.¹²² I tillegg fortalte Irlin at det ble greit å klage til Gud. Ved ferdige formulerte klager ble det plutselig lov å formulere seg på denne måten. Det kan se ut som de ferdige bønnene i større grad gir rom for hele livet. Ved liturgiens og bønnebokens spekter av tema blir det greit å legge hele livet fremfor Gud. Forskningsdeltagerne hadde en tydelig forutforståelse om at de kunne be om alt, likevel dukket det opp flere tema de bevisst unngikk å be om.

Det kan se ut som at flertallet av forskningsdeltagerne har endret definisjon av liturgi. I startfasen var liturgi alt det ukjente i gudstjenesten som de opplevde som ferdigsatt. Liturgien var en helhet. Ved prosjektslutt åpner en tendens til at forskningsdeltagerne begynner å skille den faktiske liturgien fra uttrykksformen. Karoline sier mot slutten at hun synes det har med uttrykksform å gjøre om hun liker de liturgiske leddene. Hun liker ikke for mye messing. Kanskje dette er fordi det da oppleves mer fremmed. Dette er ikke en sjanger hun er vant til eller kjenner seg igjen i, og oppleves derfor ikke som ”ekte” for hennes del.

På meg virker det som at ikke det er liturgien i seg selv forskningsdeltagerne er skeptiske til. Men de er skeptiske til uttrykksformen. Fra starten var det fokus på at det måtte føles ekte for dem når de fremsa en ferdigskrevet bønn eller liturgi, men mot slutten av perioden dreide holdningen til at det måtte føles ekte for dem, eller at de kunne tenke dette var ekte for noen andre i kirken. Uttrykksformen var gjennom hele perioden mer komplisert. Karoline likte ikke messing og trodde ingen andre på hennes alder kunne like det, Irlin likte ikke orgel fordi det ble for pompøst, samtidig sier Hanna at hun elsket orgel. Her var det ikke like stort rom for å tenke at om noen andre likte uttrykksformen, så var det greit. Kanskje dette har noe å gjøre

¹²¹ Lathrop, Gordon (1993), *Holy Things : A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis. S 161.

¹²² Kaufman, Tone (2011), *"A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway"*, MF Norwegian school of theology, Oslo. S. 225-260.

med at i gudstjenesten er det en spesiell uttrykksform som råder for den konkrete gudstjenesten, mens liturgien er variert innad i gudstjenesten slik at man alltid kan kjenne seg igjen i noen av leddene og bønnene.

En simpel teori jeg kan trekke utfra dette er at forskningsdeltagerne hadde vært mer positive til både messing og orgel dersom det også hadde vært piano eller band som flere av dem opplevde som ”sin” uttrykksform i samme gudstjeneste. Jeg vil med dette stille meg bak Lathrop som sier liturgien må alltid være kontekstuell og forståelig.¹²³ Dette mener jeg gjelder i ord, men også i uttrykksform. Med andre ord tror jeg utfra min analyse at unges eventuelle skepsis til om liturgiske bønner er ”ekte” bønn, ofte grunner i uttrykksform, eller mangel på kjennskap til bønnene. Utfra analysen ser det ut til at liturgi som læres og forstås blir både likt og ”ekte” for forskningsdeltagerne.

¹²³ Lathrop, Gordon (1993), *Holy Things : A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis. S 161.

6.0 Konkluderende tanker

Hva så? Har jeg egentlig et bidrag det praktisk teologiske feltet? Jeg mener at denne analysen både underbygger Kaufmans forskning og bidrar til å fylle et tomrom på feltet spiritualitet.

Forskningsspørsmålet mitt lød:

”Hvordan erfarer unge voksne jevnlig bruk av bønneboka ”157 bønner” i to måneder, og hva gjør det med deres bønnep praksis og syn på liturgisk praksis?”

For å oppsummere tanker og svare på forskningsspørsmålet vil jeg fremheve at forskningsdeltagerne mine erfarte bruken av *157 bønner* i to måneder som positiv. De gikk hardt ut, med stor disiplin og et noe diffust ønske om endrede bønnerutiner. Gjennom perioden har de utvidet sitt syn på ”ekte” bønn, og forteller ved slutten av perioden at den ferdigskrevne bønne ikke lenger trenger å speile deres eget følelsesliv for å oppleves ”ekte”. Ved prosjektstart ble liturgi fremhevet som negativt hos flere av forskningsdeltagerne fordi den ikke samstemte med følelsen der og da. Ved slutten av prosjektperioden nevner to av de samme forskningsdeltagerne at de liker liturgi fordi det er uavhengig av følelseslivet. Den er der, er konstant og like sann dag etter dag. Denne observasjonen underbygger Lathrops påstand om at mennesker trenger faste symboler, jeg tror dette kan brukes på samme måte med fast liturgi ettersom det skaper en trygghet og fasthet som ikke blir endret utfra følelsesliv. Bruken av boken gav i starten noen tydelige rutiner knyttet til tid og sted som etter hvert ble slakket ned. Deres syn på liturgisk praksis har endret seg forholdsvis lite bevisst. Men det som kom tydelig frem er at ”Vår Far” har blitt best likt, og at samtlige fremhever det som positivt at de nå forstår mer av liturgien og dermed synes det er lettere å delta i den. I tillegg fremheves det blant samtlige at om ikke de ferdig skrevde bønnene treffer dem så hjelper det dem med å utvide sitt gudsperspektiv å se hvordan andre mennesker ser på Gud.

Det kan se ut til at spiritualiteten som i dette tilfellet dreier seg om bønne går fra å være et hverdagslig gjøremål, til å bli en vane som ikke tenkes over, som gjøres av ønske om daglig kontakt med Gud. Om bønn tidligere har vært ei ”prestasjonsgreie” i kategorien ”stor intensjon, men mangler disiplin”, så er jeg nysgjerrig på hvem de ønsker å prestere for. Om det er for Gud, mennesker eller seg selv er jeg usikker på. Jeg lurer på om dette har en sammenheng mellom prestasjonsjaget som er blant unge i dag på generell basis.

Forskningsdeltagerne er så vant til å prestere, være politisk korrekt og stresser med å nå opp til alle forventninger og krav at jeg lurer på om de ikke klarer å skille Gud og verden lenger.

De skal prestere i alle ledd, og nå til slutt også i sitt forhold til Gud. Noen presterer av høye idealer, eller som Kaufman viser, forventninger i den åndelige tradisjonen de står i.

Man kan spørre seg om dette prosjektet har blitt et nytt prestasjonsjag. Enda en ting man skal putte inn i timeplanen, enda en ting man skal ha på stell? Hvis Ida var fornøyd med livet sitt sammen med Gud, hvorfor har hun nå fått for seg at det bør endres? Dette er spørsmål jeg har stilt meg selv flere ganger gjennom perioden. Likevel kan det se ut til at det har skjedd noe med innstillingen til flere av forskningsdeltagerne. Ved prosjektslutt er det betraktelig mer som blir kvalifisert som "ekte" bønn. Flere av dem har blitt mer avslappet til tid og sted for bønnerutiner, og etter at boken har satt ord på klage og "småting" er det mer som oppleves greit å be om ifølge flere av forskningsdeltagerne. Noen av dem har også nevnt at de har fått et videre bønnespråk. Jeg opplever det ikke som de har byttet ut "bønn undervegs" med bønnebok, men bønneboka blir et tilskudd som utvider bønnelivet og har gitt flere perspektiver på bønn. Så kan egentlig bønner utenfra prege et bønneliv innenfra? Jeg vil ut fra samtalene med forskningsdeltagerne svare ja på dette spørsmålet. Radikale endringer, eller sterke opplevelser av hyppigere bønnesvar har ikke vært tilfelle. Men et preget bønneliv, noen nye tanker om Gud og en uttalt ro har blitt beskrevet hos flere av dem.

Litteraturliste

- Alvesson, M., & Sköldbberg, K. (2000). *Reflexive methodology: New Vistas for Qualitative Research*. London. Sage.
- Alvesson, Mats (2003), "Methodology For Close Up Studies – Struggling With Closeness And Closure", Kluwer Academic, Nederland.
- Bibelen, (2011), Bibelselskapet
- Brydon-Miller, Mary, Greenwood, Davydd, Maguire, Patricia, (2003), "Action Research", SAGE Publications, London.
- Bryman, Alan, (2012), *Sosial Research Methods*, 3 utgave, Oxford university press.
- Cameron, Helen, (2010), *Talking About God In Practice: Theological Action Research And Practical Theology*, SCM Press, London.
- Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss-Hanssen, (2014) *Religionspsykologi*, Gyldendal forlag, Oslo.
- Flaaten, Audun (2016), "Bønn – kommando eller kommunikasjon", Det teologiske menighetsfakultetet, Oslo.
- Grun, Anselm, (1945), *Bønnen: et møte*, Luther i samarbeid med Peterstiftelsen.
- Hansen, Helge (2013), "Med Gud i tidsklemma – Bærekraftig spiritualitet innenfor rammen av hverdagen og et familieliv", Det teologiske menighetsfakultet, Oslo.
- Idestrom, Jonas, (2016) "Mediators Of Tradition – Embodiments Of Doctrine In Ritual Swedish Parish Life", Ecclesial practices, Brill.
- Kaufman, Tone (2011), "A New Old Spirituality? A Qualitativ Study Of Clergy Spirituality In The Church Of Norway", MF Norwegian school of theology, Oslo.
- Kaufman, Tone, (2015), "Normativity As Pitfall or Ally", MF, Norwegian School of Theology, Oslo.
- Kaufman, Tone, "Pastoral Spirituality In Everyday Life, In Ministry And Beyond: Three Locations For A Pastoral Spirituality".
- Kaufman, Tone, "The Real Thing? – Practicing A Spirituality Of Everyday Life".
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, Calif.
- Lathrop, Gordon (2006), *The Pastor – A Spirituality*, Fortress press, Minneapolis.
- Lathrop, Gordon, (2003), *Holy Ground*, Augsburg Fortress, Minneapolis.
- Lathrop, Gordon (1993), *Holy Things : A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis

- Modeus, Martin, (2007), *Menneskelig gudstjeneste – om gudstjenesten som relation og ritual*, Forlaget ALFA, København.
- Mæland, Elisabeth (2013), ”*Tilknytning og bønn – En studie av sammenhenger mellom tilknytningserfaring og opplevd relasjon til Gud i bønn*”, Det teologiske menighetsfakultet, Oslo.
- Olsen, Harald (2006), ”*Spiritualitet – en ny dimensjon i religionsforskningen*”, Høgskolen i Agder, Kristiansand.
- Repstad, Pål (2007) *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4.Utgave, Oslo, Universitetsforlaget.
- Sandvik, Bjørn (1998), *Det store nattverdsfallet*, KIFO, Perspektiv nr 2, Trondheim.
- Schneiders, Sandra, ”*Theology And Spirituality: Strangers, Rivals, or Partners?*”,
- Sæther, Knut-Willy (Red) (2013), *Kristen spiritualitet perspektiver, tradisjoner og uttrykksformer*, Akademika forlag, Trondheim/Oslo.
- Stødle, Bjørdal, Andersen, (2015) *157 bøtter*, Luther forlag, Oslo.
- Thomasen og Lomheim (2013), *Når dere ber*, Verbum, Trondheim.
- Ulstein, Gunn-Ingrid, Rpsy503, ”*Meningsdannelse 4 – Psykodynamiske perspektiver og patologisk meningsdannelse*”, 19 April 2016, Det teologiske menighetsfakultet.
- Ward, Pete, (2005) *Selling Worship*, Bletchly, Milton Keynes, Paternoster Press.
- Wigg-Stevenson, Nathalie (2014) *Ethnographic Theology – An Inquiry Into The Production Of Theological Knowledge*, Palgrave macmillan.
- Wigg-Stevenson, Nathalie (2015), ”*From Proclamation To Conversation: Ethnographic Disruption To Theological Normativity*”, Palgrave communications.
- Økland, Marius, (2016) ”*Jeg er veldig fan av NN, han er kjempeflink. – En empirisk undersøkelse av hvilken betydning predikanter etos har for tilhørere av forkynnelse I Storsalen menighet.*”. Det teologiske menighetsfakultet, Oslo.

Nettsteder

- <http://www.nsd.uib.no/personvern>, godkjent 01.07.2016.
- <http://www.vl.no/nyhet/studerte-888-bonner-1.794045>, 20.10.2016.